

Міністерство освіти і науки України
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Інститут гуманітарної підготовки та державного управління
Кафедра публічного управління та адміністрування

Кон Марія Василівна

УДК 351.865: 351.746.1

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
**ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ ВИКЛИКАМ І ЗАГРОЗАМ У
НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ**

Публічне управління та адміністрування
281 «Публічне управління та адміністрування»

_____ **М.В. Кон**

Науковий керівник: Малімон Віталій Іванович, к.держ.упр., доцент

Допущено до захисту:

Завідувач кафедри,
д.держ.упр., професор

_____ **І.П. Лопушинський**

Рецензент:

д.політ.н., доцент

_____ **В.І. Остап'як**

Робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Кон М. В. Шляхи запобігання викликам і загрозам національній безпеці України. – Рукопис.

Магістерська робота за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу. – Івано-Франківськ, 2025.

У магістерській роботі проаналізовано наукові погляди щодо феномену «національної безпеки» у суспільному житті, особливостей правового регулювання відповідних соціальних відносин.

Встановлено, що мета держави полягає у забезпеченні безпеки для кожного індивідуума та суспільства і є умовою її існування. Тому саме забезпечення національної безпеки й повинно розглядатись як основна функція сучасної держави.

Охарактеризовано існуючі проблеми формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Визначено основні загрози національній безпеці України в умовах воєнного стану та обґрунтовано шляхи запобігання сучасним викликам та загрозам у сфері національної безпеки.

Ключові слова: безпека, національна безпека, державна безпека, виклики і загрози національній безпеці, правовий режим воєнного стану.

ANNOTATION

Kon M. V. Ways to prevent challenges and threats to the national security of Ukraine. – Manuscript.

Master's Research Paper for the specialty 281 «Public Administration». – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. – Ivano-Frankivsk, 2025.

The master's thesis analyses the scientific views on the phenomenon of 'national security' in public life and the peculiarities of legal regulation of relevant social relations.

It is established that the purpose of the state is to ensure security for each individual and society and is a condition for its existence. Therefore, ensuring national security should be considered as the main function of the modern State.

The article describes the existing problems of formation and implementation of the State policy in the field of national security.

The main threats to the national security of Ukraine under martial law are identified and the ways of preventing modern challenges and threats in the field of national security are substantiated.

Key words: security, national security, state security, challenges and threats to national security, legal regime of martial law.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	8
1.1 Еволюція поняття «національна безпека» у публічному управлінні.....	8
1.2 Становлення системи державних органів з забезпечення національної безпеки.....	17
РОЗДІЛ 2. НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	26
2.1 Сучасний стан та основні виклики розвитку системи національної безпеки України.....	26
2.2 Основні загрози національній безпеці України в умовах воєнного стану.....	41
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ ТА ЗАГРОЗАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	55
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Проблема забезпечення національної безпеки та забезпечення громадського порядку набуває в сучасних умовах для України величезного значення. Це обумовлено кардинальними геополітичними змінами, які відбуваються у світі в сучасних умовах, що, у свою чергу, спричиняє докорінну трансформацію всієї організації міжнародних відносин, що існувала протягом останніх десятиліть. Принципово іншими стали умови існування і розвитку України, іншими стали виклики і загрози, що стоять перед державою в умовах російської агресії.

Ураховуючи повномасштабне вторгнення росії на територію України, формування нових міжнародних воєнних альянсів, формування міжнародної співпраці з метою посилення безпеки світового співтовариства, виокремлення інноваційних шляхів розвитку міжнародної та глобальної безпеки, сьогодні актуалізується питання виокремлення сучасних проблем забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу.

Прикладний аспект державного управління у цій сфері є предметом відповідних напрацювань вчених з державного управління, та проблем військового управління. До цієї проблематики у своїх працях зверталася низка вітчизняних та іноземних науковців, зокрема, В. Антонов, С. Белай, В. Богданович, О. Всильчишин, О. Вонсович, О. Власюк, С. Горбатюк, Д. Дзвінчук, І. Доронін, В. Копанчук, М. Криштанович, І. Лопушинський, В. Малімон, О. Моргалюк, Н. Нижник, О. Пархоменко-Куцевіл, О. Резнікова, А. Рубан, О. Щербанюк та ін.

Мета та завдання дослідження. *Метою магістерської роботи є розробка теоретичних засад державно-управлінського аналізу сутності та особливостей формування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.*

Для досягнення поставленої мети було визначено такі *завдання*:

дослідити еволюцію поняття «національна безпека» у публічному управлінні;

охарактеризувати процес становлення системи державних органів із забезпечення національної безпеки;

розкрити сучасний стан та виокремити основні виклики розвитку системи національної безпеки України;

визначити основні загрози національній безпеці України в умовах воєнного стану;

обґрунтувати шляхи запобігання сучасним викликам та загрозам у сфері національної безпеки.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері національної безпеки.

Предмет дослідження – виклики та загрози національній безпеці України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження слугували філософські, загальнотеоретичні, спеціальні та міжгалузеві методи наукового пізнання. За допомогою філософських методів з'ясовано сутність концепту «національна безпека», передумови до формування відповідного поняття, вплив зазначеного концепту на право, законодавство й державне управління, визначено взаємозв'язки функцій держави та значення сутності безпеки в розумінні функцій, досліджено еволюцію підходів до розуміння національної безпеки у суспільних відносинах, державній політиці та суспільних науках. За допомогою гносеологічного методу дослідження з'ясовано сутність понять «національна безпека», «забезпечення національної безпеки» та інших, що характеризують напрями безпеки у співвідношенні з функціями держави.

Новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дослідженні запропоновано вирішення наукового завдання, а саме з'ясування феномену

національної безпеки та його впливу на державу, визначення викликів і загроз національній безпеці України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості і доцільності використання основних положень і висновків роботи для розробки наукової та навчальної літератури, а також в практичній діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування відносно процесів розробки ними державно-управлінських рішень щодо формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Опис структури роботи. Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 74 сторінки, із них 67 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 60 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Еволюція поняття «національна безпека» у публічному управлінні

Дослідження феномену «національної безпеки», що виникло у вітчизняних суспільних науках одночасно зі здобуттям нашою державою незалежності, значно актуалізувалися в період агресії проти України. Зазначена проблематика активно викладається та сприймається крізь призму дослідження виникнення та розвитку категорії «безпека» у філософському розумінні, а також при вивченні окремих історичних проблем держави і права. Окремі дослідники виводять розуміння цієї категорії від античних філософів та мислителів Давнього Світу¹.

Важливою особливістю безпеки є те, що вона не існує сама по собі, ізольовано від загальної людської життєдіяльності. Вона є тісно пов'язаною з усіма сторонами життя суспільства, що надає можливість через оцінювання забезпечення безпеки соціального об'єкта ухвалювати рішення про доцільність конкретних дій. Не випадково нині особлива увага приділяється вивченню внутрішніх механізмів розвитку і функціонування соціальних об'єктів, якими є людина, соціальні групи, суспільство та держава.

Етимологію слова «безпека» можна знайти в латинській мові, де безпека – *securitas* – складається з двох елементів: *sine* (без) і *cura* (турбота, страх, занепокоєння), що ми інтерпретуємо як відсутність занепокоєння. У давньоримські часи це означало політичну стабільність. Сучасні лексичні визначення трактують безпеку як стан визначеності, спокою, захищеності, відсутності загрози, а також захисту від неї.

---

¹ Горбатюк С. Є. Еволюція феномену безпеки : від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Вісник НАДУ при Президентіві України*. 2016. № 2. С. 28–35.

Безпека також визначається як стан (тобто досягнуте відчуття безпеки певного суб'єкта), але також і як процес (забезпечення відчуття безпеки суб'єкта). Станіслав Козей² вважає, що другий підхід є більш практичним, оскільки відображає динамічний і природний характер феномену безпеки. У цьому сенсі безпека певного суб'єкта – це така сфера його діяльності, змістом якої є забезпечення можливості виживання (існування) та свободи реалізації власних інтересів у небезпечному середовищі. Зокрема, шляхом використання можливостей (сприятливих обставин), протистояння викликам, зниження ризиків та протидії (запобігання та усунення) різного роду загрозам суб'єктам та їх інтересам.

Наразі зміст поняття «безпека» дедалі більше уніфікується. Так, зокрема, у багатьох джерелах це поняття визначається вже не як антитеза небезпеки, а як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз політичного, економічного, соціального, військового, техногенного, екологічного, інформаційного та іншого характеру, що передбачає встановлення політичної, економічної та соціальної стабільності в державі, безумовне виконання законів і підтримання правопорядку, розвиток міжнародного співробітництва на основі партнерства³. Як би не змінювалося історично уявлення про безпеку, але попри всі зміни «політичне розуміння сенсу безпеки полягало ... в уявленнях про стан або цілі, що конституюють відносини між індивідами і державами або спільнотами».

Водночас, безпека розуміється як процес, в якому стан безпеки та її організація піддаються динамічним змінам відповідно до природних змін умов безпеки.

Тому не існує такого поняття, як постійна, гарантована безпека. Іншими словами, безпека як процес означає безперервну діяльність окремих

---

² Koziej S. Polityczno-strategiczne aspekty bezpieczeństwa. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2011/18. II. Warszawa, 2011. S. 20.

³ Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (гол.) та ін.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князев та ін. 2011. С. 157.

осіб, місцевих громад, держав і міжнародних організацій зі створення бажаного стану безпеки. Забезпечення безпеки держави та її громадян є життєво важливим національним інтересом.

У державно-управлінському розумінні безпека виступає як життєздатність соціальних і державно-управлінських об'єктів. Будучи складним соціальним явищем, вона має конкретно-історичний характер, до того ж характер не абсолютний, а відносний, набуваючи смислового значення в зв'язку з розглядом конкретного соціального об'єкта або сфери людської діяльності.

Із цього випливає, що безпеки можна досягти в умовах захищеності людського суспільства й навколишнього матеріального світу від негативних впливів різного характеру. Практично об'єктами безпеки життєдіяльності є природа, суспільство і система управління.

Традиційно наука про безпеку була тісно пов'язана з ученням про управління державою і поділялася на:

- 1) загальне вчення про внутрішнє управління;
- 2) вчення про управління, що стосується особистих інтересів;
- 3) вчення про управління, що стосується господарських інтересів.

У вченні про особисті інтереси викладалися права й обов'язки особи в державі, які стосувалися головним чином реєстрації особи, сім'ї, приналежності до держави, контролю за внутрішнім пересуванням та еміграцією, а також визначалися завданнями правоохоронних органів в умовах повсякденної життєдіяльності й у надзвичайних ситуаціях. Передбачалися окремі заходи з охорони здоров'я суспільства та в галузі освіти, були розроблені основні положення про релігії і моральність.

Аналіз викладених в ученнях положень показував, що з боку держави вживалися незначні заходи щодо захисту громадян від різних загроз. На додаток до виключно державного пріоритету турботи про безпеку особи, суспільства виникає діяльність створюваних політичних партій і громадських

організацій, які в своїх програмних документах вимагали захисту політичних, економічних і соціальних інтересів суспільства, соціальних груп та особи.

Водночас сучасний стан розробленості проблеми безпеки характеризується різноманіттям підходів до її розуміння. Тому найбільш загальне поняття «безпека» застосовується до багатьох процесів, оскільки специфічні ознаки безпеки соціального суб'єкта, що відображають, перш за все, «відсутність небезпеки», дозволяють використовувати це поняття в різних галузях. Окремі автори пов'язують безпеку з такими поняттями, як країна, держава, суспільство, нація, особа чи управління. Разом із тим безпека з моменту зародження людства є найважливішою потребою людини і як політичне, соціологічне й державно-управлінське поняття виступає у вигляді життєздатності соціальних об'єктів.

Деякі вчені визначають безпеку як атрибут, тобто невід'ємну властивість соціальної системи, втрата якого призводить до загибелі системи⁴.

Проблеми століття мають менш військовий і більш економічний характер, з сильним акцентом на людському вимірі безпеки персоналу. Традиційний мілітаристський і державоцентричний дискурс безпеки, в якому суверенітет і територіальна цілісність є цільовими змінними, навряд чи може охопити сьгоднішні фундаментальні проблеми безпеки для більшості населення країн третього світу, що розвиваються. В очах мільйонів людей, що живуть в бідних країнах, забезпечення державної безпеки не має особливого значення, поки вони страждають від голоду, недоїдання і неграмотності. Коли ж на карту поставлено саме їхнє виживання, їхньому фізичному оточенню та економічній базі загрожує деградація навколишнього середовища, а їхнє соціальне і політичне життя майже щодня піддається впливу страйків та інших форм неорганізованого насильства, а також етнічних і міжконфесійних конфліктів, національна безпека в її традиційному

---

⁴ Словник термінів та визначень недержавної системи безпеки України / В. В. Крутов, П. Я. Пригунов, М. О. Будаков та ін. Київ : УСПП, 2008. С. 37–38.

розумінні втрачає свою важливість і актуальність. Зараз загально визнано, що державна безпека не обов'язково передбачає безпеку людини. Насправді, зосередження уваги на державній безпеці може поставити під загрозу безпеку людини.

Історичний аналіз безпекової політики свідчить про те, для забезпечення безпечних умов доводиться вживати певних заходів, які в Україні у різні історичні періоди мали здебільшого громадський або державний характер. Крім того, є всі підстави стверджувати, що необхідно усвідомлювати те, в чому саме полягають і як саме проявляються умови безпеки, адже, відповідно, сенсом ужиття згаданих вище заходів є саме забезпечення з боку держави і суспільства згаданих умов. Також тривалий час термін «національна безпека» розглядався головним чином у комплексі з поняттям «нація». Історики, коментуючи дефініцію «національна безпека» визначають її як стан відсутності небезпеки для нації. Однак тут виникає інша проблема – у вітчизняних наукових колах дуже далеко до одностайності у визначенні сутності терміна «нація», тоді як відсутність загальноприйнятого розуміння цього поняття негативно відбивається і на практиці. Як справедливо зазначає у своїх роботах автор О. Моргалюк, кожен дослідник і соціум розуміють її по-різному. На цю неоднаковість впливає і те, що у вітчизняних теоретичних джерелах розглядуваний термін уперше було використано лише в 1993 р., а цілеспрямована розробка безпекової теорії та методології на основі міждисциплінарного підходу почалася приблизно з 1994 р.⁵

Д. Паламарчук⁶ вважає, що «національна безпека визначається як здатність країни ефективно виявляти, запобігати та усувати загрози своїм національним інтересам. Це досягається через надання пріоритету захисту національних інтересів, прийняття своєчасних заходів, які адекватно

---

⁵ Моргалюк О. В. Проблема забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації. URL: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11323/1/Morgalyk_425-428.pdf.

⁶ Паламарчук Д. Національна безпека : національні цінності, інтереси, цілі, завдання. URL: https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna_bezpeka.

відповідають характеру та масштабам цих загроз. Основою забезпечення безпеки країни служить дотримання принципів правової демократичної держави, що забезпечує розгляд рішень на основі законів та урахування інтересів громадян». Розуміння національної безпеки полягає у забезпеченні стабільності та захищеності держави через систему правових, державних та громадських гарантій. Ця система спрямована на забезпечення суверенітету, виконання конституційного порядку та захист територіальної цілісності. Крім того, вона має на меті забезпечити всебічний розвиток та захист інтересів всього населення країни від різних загроз, включаючи розвідувально-підбивну діяльність іноземних спецслужб та атаки з боку окремих організацій, груп та осіб.

Національна безпека охоплює широкий спектр аспектів, включаючи політичну, економічну, військову, інформаційну, науково-технологічну, епідемічну, фінансову, пожежну, продовольчу та культурну безпеку країни ⁷.

На думку А. Мосейка ⁸, національна безпека полягає у захисті основних інтересів особистості, суспільства і держави, а також у забезпеченні безпеки національних цінностей та способу життя від різноманітних загроз, що можуть виникати як ззовні, так і зсередини. Такі загрози можуть мати різний характер і походження.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII ⁹ державна безпека означає захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного порядку та інших важливих національних інтересів від потенційних невійськових загроз, таких як кібератаки, тероризм, економічна нестабільність тощо. У той же час, національна безпека України визначається цим законом як забезпечення захисту державного суверенітету,

---

⁷ Поняття та зміст загальної теорії національної безпеки. URL: http://vabb.com.ua/assets/files/Tema_1_ONB.pdf.

⁸ Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 44.

⁹ Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.

територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших ключових національних інтересів від різноманітних можливих або потенційних загроз, які можуть виникати через зовнішні чи внутрішні фактори.

Отже, національна безпека – це гарантування захисту ключових інтересів окремих осіб, суспільства та держави в різних аспектах життєдіяльності від можливих загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх. Це сприяє сталому й прогресивному розвитку країни. Захищеність передбачає здатність зберігання об'єктів або систем у цілісності та їхню здатність виконувати функції навіть у випадку негативного впливу різноманітних факторів.

За сучасних умов, коли нові виклики вимагають від держав чесних зусиль для подолання загроз різного порядку, а також з урахуванням постійно мінливої обстановки як усередині України, так і поза її межами, що, в свою чергу, безпосередньо впливає на забезпечення національної безпеки, на нашу думку, поняття національної безпеки може бути більш прийнятним, якщо розглядати його з позицій стану й умов захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави, які гарантують, попри наявність і вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, виживання і подальший прогресивний розвиток ¹⁰. Для вивчення проблем забезпечення національної безпеки важливе значення має її структура, яка суттєво впливає на вибір форм, методів та організацію виявлення, попередження і припинення дії чинників, що становлять загрозу національній безпеці.

Серед основних завдань вивчення питань, що стосуються нацбезпеки, першочерговим є опис її структури та формування класифікації на його основі.

---

¹⁰ *Виклики й загрози національній безпеці у контексті геополітичного та гео економічного вибору України* : матеріали круглого столу (м. Київ, 3 груд. 2014 р.) / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, кафедра глобалістики, євроінтеграції та упр. нац. безпекою; за ред. Ю. В. Ковбасюка, Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2014. 161 с.

Так, у нацбезпеці залежно від перебування джерела загроз відносно об'єкта захисту традиційно розрізняють два її основні типи – внутрішню і зовнішню безпеку, що зручно й доцільно в практичному плані, бо такий поділ полегшує класифікацію підходів до вирішення безпекових питань на концептуальному рівні.

На нинішньому етапі розвитку України (він, зауважимо, належить до трансформаційних) теоретичну і практичну діяльність щодо нацбезпеки зосереджено на вирішенні питань забезпечення та збереження як внутрішньої безпеки, так і зовнішньої, оскільки основними напрямками її забезпечення у цілому зараз є такі: – ужиття заходів для виходу нашої держави з кризи; – зменшення напруженості, викликані соціальними суперечностями; – забезпечення надійного захисту життя, здоров'я та майна населення; – забезпечення захисту українських культурних і духовних цінностей; – зміцнення оборонного потенціалу; – досягнення суспільної злагоди; – формування здорового соціально-психологічного і морального клімату ¹¹.

Найважливіше значення в забезпеченні національної безпеки має державна безпека, під якою, в свою чергу, розуміється ефективний захист територіальної цілісності й суверенітету в усіх сферах життєдіяльності держави і її конституційного ладу. Водночас державна безпека не може бути забезпечена без надійної та безперервної діяльності апарату державного управління, що містить у собі законодавчий, виконавчий і судовий компоненти.

Провідними напрямками в стратегії забезпечення державної безпеки є, на наш погляд, такі:

своєчасне й адекватне реагування на загрози, що виникають, відповідно до їх характеру і реальних масштабів;

здатність уживати превентивних заходів із запобігання і нейтралізації загроз;

---

¹¹ Власюк О. С. Національна безпека України : еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. пр. Київ : НІСД, 2016. 528 с.

оптимальне поєднання інтересів безпеки країни та її окремих регіонів;
поєднання системи національної безпеки країни з міжнародною;
раціональне й ефективне використання наявних для вирішення завдань
забезпечення безпеки сил і засобів.

Найбільш небезпечними чинниками для державної безпеки країни останнім часом стали: висування територіальних претензій до України з боку сусідніх держав, анексія частини територій, нарощування військових угруповань поблизу наших кордонів, наявність воєнних конфліктів на території країни, міграційні процеси, проблеми природного, техногенного та епідеміологічного характеру.

Оскільки життєдіяльність держави розвивається в різних сферах, і в кожній може виявлятися дія несприятливих чинників, національна безпека містить у собі політичну, економічну, соціальну, військову, інформаційну, екологічну державно-управлінську та інші види безпеки. Сукупність цих складових становить систему національної безпеки ¹².

Підбиваючи деякі підсумки, можна сказати, що, безумовно, для глибокого й усебічного вивчення процесів, які безпосередньо впливають на стан національної безпеки, потрібен системний метод пізнання законів розвитку суспільства, відповідно до яких суспільство являє собою систему функціонуючих елементів, ланок і зв'язків у межах наявних відносин та інтересів суб'єктів і громадських інтересів.

Разом із тим дослідження системного розвитку суспільних відносин, зокрема виникнення внутрішніх загроз національній безпеці, показує, що будь-який елемент чи предмет – як підсистема (національна безпека) в системі держави – є відносно відокремленою, автономною системою, сформованою з різних частин, але водночас залежною від загальної системи – держави.

---

¹² Копанчук В. О. Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку : дис. ... докт. наук держ. упр. Харків, 2020. С. 39.

Ефективним засобом, завдяки якому забезпечується нацбезпека, є системне і комплексне рішення державно-правових завдань, спрямованих на розвиток суспільно-політичних, соціальних та економічних відносин і на захист прав та свобод людини і громадянина. Практика свідчить, що саме останнє є найкращою гарантією національної безпеки будь-якої країни.

1.2 Становлення системи державних органів з забезпечення національної безпеки

Окрім конституційно визначених суб'єктів забезпечення національної безпеки, її забезпечують державні органи (суб'єкти), що діють відповідно до спеціальних законодавчих актів.

Відповідно до вимог ст. 4 Закону України «Про основи національної безпеки України»¹³ від 19.06.2003 р. № 964-IV до числа суб'єктів забезпечення національної безпеки України віднесено доволі значне коло державних органів, окрім конституційно визначених (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, РНБО), це міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Національний банк України (НБУ), суди загальної юрисдикції, прокуратура України, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, та окремо – Збройні Сили України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба та інші військові формування, утворені відповідно до законів України. У 2015 році до числа суб'єктів забезпечення національної безпеки України було також віднесено Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) та органи і підрозділи цивільного захисту.

Оновлення законодавства у сфері національної безпеки і оборони, що відбулось у 2018 році, дещо уточнило побудову системи сектору безпеки і оборони, шляхом введення нових термінів – «сектор безпеки і оборони», «сили безпеки» та «сили оборони». У такий спосіб усі державні органи, що

---

¹³ Про основи національної безпеки України : Закону України від 19.06.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

забезпечують національну безпеку України, або беруть участь у такому забезпеченні, належать до сектору безпеки і оборони, і відповідно до його окремих складових.

Отже, потрібно розглядати склад сектору безпеки і оборони та відповідні повноваження його складових, ґрунтуючись на систематизації, яка визначена законодавчим актом. На відміну від простого перерахування суб'єктів забезпечення національної безпеки України, що мало місце у Законі України «Про основи національної безпеки України», новий законодавчий акт намагається побудувати певну систему сектору безпеки і оборони, що складається із чотирьох складових. До їх числа належать сили безпеки, сили оборони, оборонно-промисловий комплекс, а також громадяни і громадські об'єднання. Перші дві складові сектору безпеки і оборони не диференційовані у приписах ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку України»¹⁴. На рівні термінологічного роз'яснення у ст. 1 Закону вказано, що сектор безпеки і оборони України складається з чотирьох взаємопов'язаних складових: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки. Функції та повноваження складових сектору безпеки і оборони визначаються законодавством України. «сил безпеки» віднесено: правоохоронні органи, розвідувальні органи, державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями, сили цивільного захисту, інші органи, на які Конституцією та Законами України покладено функції із забезпечення національної безпеки держави.

До складу сектору безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з

---

¹⁴ Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.

надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Поки що у тексті Закону перелічено 13 державних органів та два формулювання, що можуть змінюватися внаслідок зміни у інших законодавчих актах. З числа цих органів нині 2 мають статус міністерств (Міністерство оборони та Міністерство внутрішніх справ), що відповідає вимогам Закону України «Про центральні органи виконавчої влади». Статус інших державних органів доволі різний, що передусім зумовлено приписами спеціального законодавства, яке не уніфіковувалося протягом тривалого часу.

Зокрема, Збройні Сили України з часу свого утворення мають статус військового формування¹⁵. При цьому статус «інших військових формувань» та питання юридично коректного віднесення державних органів чи їх складових до числа таких формувань, залишається проблематичними.

Державна спеціальна служба транспорту відповідно до вимог ст. 1 Закону України «Про Державну спеціальну службу транспорту» від 05.02.2004 р. № 1449-IV, є «спеціалізованим військовим формуванням». Виходячи із відповідного організаційного механізму та враховуючи приписи Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», вона є центральним органом виконавчої влади (службою), діяльність якої спрямовується Міністром оборони України.

Національна гвардія України є «військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства

---

¹⁵ Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

внутрішніх справ України» (ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 р. № 876-VII). Очолює Національну гвардію головний орган військового управління, який очолює командувач. Водночас чинний Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» відносить до їх числа лише служби, агентства, інспекції. У такий спосіб віднесення НГУ до числа центральних органів виконавчої влади не є юридично коректним.

Статус Національної поліції України законодавець прямо визначив як центральний орган виконавчої влади (ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII), хоча серед видів центральних органів виконавчої влади, визначених ст. 16 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», «поліції» немає.

Правова регламентація статусу Державної прикордонної служби змінювалася з часу прийняття спеціального законодавчого акту – Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. № 661-IV. Чинна редакція Закону визначає її статус як «правоохоронного органу спеціального призначення», до складу якого входить центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (ст. 6 Закону). Таким органом є Адміністрація Державної прикордонної служби, яка діє відповідно до Положення про неї¹⁶.

Державна міграційна служба України, що діє на підставі Положення про неї¹⁷, є центральним органом виконавчої влади, статус якого повністю відповідає вимогам Закону України «Про центральні органи виконавчої влади».

Аналогічним є статус Державної служби з надзвичайних ситуацій (ДСНС). Водночас проблемним питанням є належне визначення та класифікація серед сил безпеки т. зв. «сил цивільного захисту», оскільки

---

¹⁶ Положення про Адміністрацію державної прикордонної служби України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF>.

¹⁷ Положення про Державну міграційну службу України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>.

спеціальний кодифікований законодавчий акт відносить до їх числа «аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій»¹⁸.

Організаційно-правовий статус Служби безпеки України змінювався з часу ухвалення спеціального законодавчого акту. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» визначала її статус як «державного правоохоронного органу спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України». При ухваленні Закону України «Про національну безпеку України», у ст. 1 Закону України було внесено зміни щодо правового статусу СБУ, що став визначатись, як «державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України»¹⁹.

Управління державної охорони є державним правоохоронним органом спеціального призначення, підпорядкованим Президентові України (ч. 1 ст. 11 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 р. № 160/98-ВР).

Правовий статус Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України також є доволі складним і загалом подібним до статусу Державної прикордонної служби. Стаття 2 Закону України «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України» визначає її статус, як державного органу. Водночас у її складі є центральний орган виконавчої влади, що «забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах організації спеціального зв'язку, захисту інформації, телекомунікацій та користування радіочастотним ресурсом України» (ст. 5 Закону). Нині таким органом є Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації, що діє на підставі Положення

---

¹⁸ Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

¹⁹ Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

про неї ²⁰, при цьому статус Адміністрації є подібним до статусу Адміністрації Державної прикордонної служби, за винятком прямого підпорядкування Кабінету Міністрів України.

Апарат Ради національної безпеки і оборони України є державним органом, який здійснює поточне інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення діяльності Ради національної безпеки і оборони України відповідно до Положення про нього, затвердженого Указом Президента України від 14.10.2005 р. № 1446/2005, хоча безпосередньо у тексті Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» згадується лише про його статус юридичної особи на підставі змін, внесених у 2014 році ²¹.

Що стосується узагальненого терміну «розвідувальні органи», то ст. 5 Закону України «Про розвідку» від 17.09.2020 р. визначає такий їх перелік: Служба зовнішньої розвідки України; розвідувальний орган Міністерства оборони України; розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону.

До 1999 року питання стосовно діяльності спеціальних служб або розвідувальних органів на рівні Ради Європи не підіймалися. 26 квітня 1999 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила рекомендації № 1402 (1999) «Контроль за службами внутрішньої безпеки в країнах-членах», що мав універсальний характер і не стосувався конкретної країни. Основними у рекомендаціях є розділи «Організація діяльності служб внутрішньої безпеки» та «Щодо оперативної діяльності внутрішніх служб безпеки». Саме в тексті зазначених рекомендацій і міститься таке положення: «бажано (should preferably) не створювати служби внутрішньої безпеки у військовій структурі. Цивільні служби безпеки також не повинні організовуватися

---

²⁰ Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2014-%D0%BF>.

²¹ Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони : Закон України від 25.12.2014 № 43- VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-19#n26>.

військовим або напіввійськовим чином (organized in a military or semi-military way)»²².

Рекомендації ПАЄС було ухвалено на підставі звіту 8301 (1999) спеціального доповідача з цієї проблеми депутата Д. Фрюнди (Румунія). Звіт містить досить ґрунтовний аналіз випадків порушення «службами внутрішньої безпеки» країн-членів Ради Європи прав і свобод людини, участі їх співробітників у політичних переслідуваннях, корупційних ланках та організованій злочинності. Автор звіту зосередив увагу на «службах внутрішньої безпеки», тобто державні органи, що виконували функції контррозвідки, боротьби з тероризмом та політичним екстремізмом у межах держави. Розвідувальні органи, що здійснювали діяльність за межами своєї держави, окремо не досліджувалися. На складання звіту вплинули події, пов'язані із розпадом СРСР, декомунізацією у країнах Східної Європи та негативні аспекти діяльності системи політичної юстиції у цих країнах за останні п'ятдесят років. Позиція щодо «демлітаризації» спеціальних служб ґрунтувалася фактично на одному положенні, зазначеному в меморандумі Д. Фрюнди (складової частини звіту). Йдеться про те, що спеціальні служби, організовані у військовій структурі, є «закритими та ієрархічними» утвореннями з мінімізованим публічним наглядом, контроль за якими у багатьох випадках зазвичай здійснюється військовими судами²³. Отже, основним проблемним моментом, на думку автора звіту, є позбавлення служб внутрішньої безпеки контролю суспільства, а також введення окремого судового контролю військовими судами, що створює передумови до порушення прав і свобод людини і громадянина.

Зазвичай, говорячи про реформування спеціальних служб в Україні відповідно до рекомендацій ПАЄС, згадують також і про Рекомендації ПАЄС

²² PACE Recommendation 1402 (1999) «Control of internal security services in Council of Europe member states», adopted 26.04.1999 (9 sitting). URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTMLen.asp?fileid=16689&lang=EN/>

²³ Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Київ, 2020. 539 с.

№ 1713 (2005) «Демократичний контроль над сектором безпеки у державах-членах», які було ухвалено 23 червня 2005 року на підставі звіту № 10567, підготовленого депутатом Л-М. Дюпюї (Іспанія, Каталонія). Зазначений документ присвячений більш широкому колу питань, аніж ті, що розглядались у Рекомендації № 1402 (1999). Він містить іншу термінологію та дещо інші підходи, основні наведені висновки стосуються «розвідувальних служб» (intelligence services), а не служб внутрішньої безпеки. До того ж у Рекомендаціях не зроблено ніяких висновків щодо військового статусу цих служб.

Викладені вище позиції зумовлені особливостями конструктивної побудови системи влади в державі, що від самого початку закладена в Конституції України і у майбутньому була модернізована низкою законодавчих актів, передусім, Законом України «Про центральні органи виконавчої влади». Особливість правового статусу Президента України, як гаранта державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ч. 2 ст. 103 Конституції України), зумовлює здійснення ним певних повноважень із забезпечення державної незалежності, національної безпеки, а також тих, що пов'язані із його статусом Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, зокрема, здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони (п. п. 1, 17 ст. 106 Конституції України). Водночас відсутність прямого конституційного припису про належність Президента України до виконавчої гілки влади, зумовила і певні обмеження у дефініціях щодо правового статусу тих державних органів, керівництво якими здійснює Президент. Усі зазначені органи можна вважати складовою «воєнної організації», оскільки вони одночасно є військовими формуваннями, а їх співробітники (більшість) проходять військову службу і є військовослужбовцями²⁴.

---

²⁴ Копанчук В. О. Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку : дис. ... докт. наук держ. упр. Харків, 2020. С. 287.

Якщо ж аналізувати суб'єктний склад таких органів, то до їх числа належать насамперед СБУ, СЗР, УДО, Національна гвардія України та Державна прикордонна служба України. Аналогічні особливості у контексті реалізації повноважень Президента України також і в інших розвідувальних органів. Статус перших трьох перелічених державних органів поки що не дає змоги зробити висновок про їх належність до центральних органів виконавчої влади згідно з приписами спеціального закону.

Законодавчо нині в Україні регламентується:

оперативно-розшукова діяльність;

контррозвідувальна діяльність;

розвідувальна діяльність;

негласні слідчі розшукові дії.

Більшість державних органів, що складають сектор безпеки і оборони, наділені повноваженнями щодо проведення тієї чи іншої діяльності у повному обсязі, за чітко визначеними у законодавстві винятками або ж щодо окремих заходів. Методи здійснення такої діяльності схожі (навіть ідентичні), а її мета зводиться до збирання, аналізу (зокрема, інтерпретації) і надання інформації, а також до здійснення впливу на дії чи події. У випадку, якщо така інформація використовується у кримінальному судочинстві, йдеться про її здійснення з правоохоронною метою (збирання доказів), хоча такий висновок неможливо зробити прямо, посилаючись лише на приписи законодавчих актів.

РОЗДІЛ 2

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Сучасний стан та основні виклики розвитку системи національної безпеки України

Законодавство, яким регулюються відносини у сферах забезпечення національної (державної) безпеки, функціонування сектору безпеки і оборони має певні недоліки, що в свою чергу призводить до проблем із застосуванням окремих положень нормативно-правових актів. Науковці звертають увагу на прогалини в правовій системі, а також пов'язані з цим загрози, що виражаються зокрема у:

колізійності норм права;

низькій юридичній техніці формулювання норм права;

порушенні ієрархічності норм права;

прогалинах в системі законодавства;

зайвій урегульованості правом суспільних відносин;

несправедливості права;

застарілості права;

негуманності права;

безсистемності права, а також постійній кодифікації законодавства для усунення в ньому змістових і техніко-юридичних недоліків.

Забезпечення правової безпеки передбачає, перш за все, виявлення її загроз та визначення напрямів їх подолання²⁵. Також науковці та практики зазначають, що норми законодавства сформульовані недостатньо чітко та

---

²⁵ Шмоткін О. Теоретичні основи правової безпеки. *Освіта і наука у сфері національної безпеки : проблеми та пріоритети розвитку* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Острого, 8 черв. 2018 р.). Острого, С. 120.

неоднозначно трактуються правоохоронними органами. Тому необхідно удосконалити законодавчий механізм сфери національної безпеки України²⁶.

Гармонізація із законодавством Європейського Союзу та документами НАТО визначена Стратегією державної безпеки як один із напрямів державної політики у сфері державної безпеки. У свою чергу, одним із стратегічних завдань державної політики у сфері державної безпеки є вдосконалення нормативно-правового забезпечення функціонування системи державної безпеки, організаційних засад діяльності суб'єктів забезпечення державної безпеки, їх координації та взаємодії, а також узагальнення та аналіз практики правозастосування законодавчих та інших нормативно – правових актів України, спрямованих на досягнення мети, виконання завдань та визначення основних напрямів діяльності щодо забезпечення безпеки держави²⁷.

Незадовго до початку повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією проти України 24 лютого 2022 року, в нашій державі завершилася підготовка галузевих стратегій безпеки в рамках нового циклу стратегічного планування, започаткованого ухваленням у 2020 нової редакції Стратегії національної безпеки України²⁸. У документах визначено широкий спектр загроз національній безпеці в різних сферах. Водночас результати поглибленого аналізу таких загроз дозволяють стверджувати, що джерел їх виникнення було не надто багато.

На момент набрання чинності галузевими стратегіями безпеки Україна протягом восьми років зазнавала гібридної агресії з боку російської федерації. Така агресія вийшла за межі однієї держави, а її прояви та результати нині загальновідомі, зокрема: на рівні України – окупація у 2014

---

²⁶ Бєлай С. В., Кобзар О. Ф., Євтушенко І. В., Корнієнко В. В., Коба О. В. Правове регулювання службової та бойової діяльності у сфері безпеки та оборони України у кризових ситуаціях. *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 28. № 2. С. 77. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprn-2-2021-r>.

²⁷ Про Стратегію забезпечення державної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р., затверджено Указом Президента України № 56/2022 від 16.01.2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

²⁸ Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р., затверджено Указом Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

році АР Крим та частини Луганської та Донецької областей, спроби втручання у внутрішні справи України; на регіональному рівні – використання енергетичної зброї (наприклад, шляхом штучного створення дефіциту природного газу в Європі та підвищення його ринкової вартості), створення міграційної кризи на кордоні Білорусі (сателіт рф) та ЄС держави; на міжнародному рівні – реалізація стратегії створення напруги на Заході, поширення російської пропаганди та дезінформації тощо. Було зрозуміло, що керівництво російської федерації не планує переглядати свою агресивну зовнішню та військову політику, особливо по відношенню до України. Водночас сценарій повномасштабного вторгнення рф в Україну вже на початку 2022 року та ведення агресором терористичної війни проти населення більшість експертів не вважали найбільш вірогідним.

Причини розгортання рф війни проти незалежної України мають вочевидь не лише політичний, а й ідеологічний та історичний контексти. Відомий політолог, соціолог і державний діяч З. Бжезінський зазначав, що «... незалежність України кинула виклик самій суті претензії росії на те, що вона є богонатхненною прапороносицею спільної всеслов'янської ідентичності», а також «... росія не може існувати в Європі без України, яка теж належить до Європи, тоді як Україна може бути в Європі без росії»²⁹.

Іншими джерелами ризиків і загроз для національної безпеки України є саме: зміна клімату, розвиток науки і технологій, просування іншими державами інтересів, які суперечать національним інтересам України, тощо. Зазначені джерела ризиків і загрози характерні для більшості держав, повністю усунути їх неможливо. Тому під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки держави мають знайти інструменти, які дозволять адаптуватися до постійної дії таких загроз. Такий підхід передбачає зміцнення національної стійкості.

---

²⁹ Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів-Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. С. 122.

Окрім аналізу ризиків і загроз національній безпеці, стратегічний аналіз безпекового середовища також передбачає визначення уразливостей, переваг і можливостей держави і суспільства у сфері захисту національних інтересів.

Іншими сильними сторонами української держави та суспільства є сформованість законодавчої бази, яка передбачає механізми управління державою як у нормальних умовах, так і в умовах надзвичайного та воєнного стану. Це значною мірою гарантує безперервність урядування, що є одним із ключових напрямів забезпечення національної безпеки і стійкості. Крім того, ухвалений 2021 р. Закон України «Про основи національного спротиву» заклав підвалини організації територіальної оборони, яка відіграла важливу роль у забезпеченні захисту держави у нинішній війні.

Зокрема, таким чином було реалізовано принцип субсидіарності, який є одним із ключових чинників у сфері формування національної стійкості. Це дало змогу значно підвищити ефективність реагування на військові загрози на місцевому рівні та налагодити належну координацію на всіх рівнях. Важливу роль у забезпеченні національної безпеки Закон України «Про основи національного опору» також відводить національному опору та руху опору, який можна порівняти з партизанським рухом, однією з функцій якого є боротьба з диверсантами, оскільки тероборонівці повинні добре знати область, район, місцевість, в якій вони діють³⁰.

Повномасштабне вторгнення, а також гібридна війна російської федерації, яка триває з 2014 року, виявили в Україні й інші переваги, такі як потужний волонтерський рух та значний потенціал для самоорганізації суспільства. Активне навчання та підготовка представників органів державної влади, сил безпеки і оборони, зокрема за участю іноземних держав та НАТО, щодо комплексного реагування на різноманітні загрози значно підвищило рівень готовності держави до збройної агресії з боку російської

---

³⁰ Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20?lang=uk#Text>.

федерації, яка якісно відрізняє нинішню ситуацію від тієї, що склалася у 2014 році. Безумовною перевагою є також лідерство Президента України, яке забезпечило не лише ефективне протистояння чисельно більшим силам противника, а й дало змогу організувати потужну міжнародну коаліцію демократичних держав на підтримку України.

В умовах війни сформувалися нові можливості для захисту національних інтересів і подальшого відновлення країни після війни. Насамперед, йдеться про зміцнення двосторонніх відносин України з низкою країн світу, прогрес України на шляху євроінтеграції та у захисті суверенних прав у міжнародних судових інституціях, зокрема Міжнародному Суді ООН, загалом суспільний резонанс та підтримка України у світі тощо³¹. При дослідженні документів стратегічного планування, зокрема, положень документу, що визначає актуальні загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки; необхідно виокремити наступне.

Відповідно до положень Стратегії національної безпеки України, яка була затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 ³², стале і динамічне економічне зростання можливе, якщо є: розвиток ринкової конкуренції, демонополізація економіки та детінізації господарських відносин; захист права власності; дерегуляція та не допущення тиску на бізнес; залучення інвестицій; стале функціонування фінансової системи; удосконалення законодавства про організацію судової влади; розвиток науки, розбудова науково-дослідницької інфраструктури, а також ефективна взаємодія вчених із державним і приватним сектором, стимулювання інновації та запровадження новітніх технологій; сприяння

---

³¹ Резнікова О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovishcha-ukrayiny>.

³² Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р., затверджено Указом Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

розвитку галузей, що мають значний потенціал і можливості для виробництва високотехнологічної продукції цивільного та оборонного призначення; визначення та впровадження надійного механізму контролю за використанням нових технологій для гарантування безпеки людини і довкілля тощо.

Проте положення зазначеної стратегії не в повній мірі регламентують питання стосовно інноваційної складової національної безпеки. На підставі декомпонування та дослідження структури національної безпеки можливо виявити її структурні елементи.

Так, стратегія національної безпеки – це основа для розроблення важливіших документів щодо планування у сферах національної безпеки і оборони, завдяки яким будуть визначатись шляхи та інструменти її реалізації. Стратегія воєнної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021³³, передбачає досягнення таких цілей реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва, як: ефективне управління у сфері оборони, засноване на засадах демократичного цивільного контролю, інші євроатлантичні принципи та стандарти, інноваційні рішення та сучасні бізнес-практики, програмне забезпечення управління проектами оборонних ресурсів, вдосконалені процеси визначення та задоволення потреб оборони України.

Основним завданням за пріоритетом – нарощування спроможностей Збройних Сил України, сил територіальної оборони у їх складі, інших складових сил оборони до виконання покладених завдань.

Основним завданням у порядку черговості є підвищення спроможності Збройних Сил України, сил територіальної оборони в їх складі та інших складових сил оборони виконувати завдання за призначенням

---

³³ Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р., затверджено Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

регламентовано оновлення доктрин, концепцій, планів, інших документів щодо підготовки та застосування сил оборони в частині забезпечення їх здатності швидко утворювати необхідні угруповання та розгортатися на загрозованих напрямках, вести превентивні, непередбачувані, асиметричні та інноваційні дії для нівелювання чисельної і технологічної переваги противника, виконання завдань у відриві від основних сил, використовуючи єдиний інформаційний простір.

Тобто, пріоритетними повинні бути питання стосовно створення високоефективної інформаційної та інноваційної інфраструктури. Крім того, упровадження в силах оборони нової моделі управління інформаційними ресурсами ґрунтується на міжвідомчій взаємодії, об'єднаній системі керівництва силами оборони та їх взаємосумісності, поєднанні виконання функціональних завдань з постійним навчанням і розвитком, зокрема вивчення та використання євроатлантичних принципів, заохочення інноваційного мислення та дій.

Стратегія кібербезпеки України, яка затверджена Указом Президента України від 26 серпня 2021 р. № 447/2021³⁴ водночас визначає, що для досягнення стратегічної цілі «Формування нової моделі відносин у сфері кібербезпеки» Україна забезпечить ефективну протидію розвідувально-підривній діяльності у кіберпросторі та кібертероризму, зокрема, завдяки тому, що буде вдосконалено аналітичне і криміналістичне забезпечення контррозвідувального захисту кібербезпеки держави завдяки впровадженню інноваційних методик обробки та оцінки цифрових даних, формуванню електронних доказів. Таким чином, знову виокремлюються важливіші пріоритетні напрямки, щоб розвивалась інноваційна діяльність та інноваційна інфраструктура, які на жаль не мають відповідного відображення у вищезазначеному стратегічному документі.

---

³⁴ Про Стратегію кібербезпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 р., затверджено Указом Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021>.

Проблеми національної безпеки сьогодні виходять на перший план у більшості країн світу. Це викликано зміною глобального середовища безпеки, яке сьогодні містить собі велику кількість загроз і викликів різного характеру. Виходячи із цього, а також з огляду на участь України в євроінтеграційних та міжнародних процесах, питання забезпечення належного рівня національної безпеки має стати ключовим³⁵.

До системи національної безпеки входять різнісфери: військова, економічна, інформаційна, екологічна, продовольча, соціальна, політична, духовно-моральна та ін. Кожній із них притаманні свої певні механізми, форми та методи забезпечення безпеки.

Безпеку маємо розуміти не лише як поняття та набір вимог, які не завжди виконуються, але це має бути і реальний стан людини, суспільства та держави, які мають відчутти на собі цей «стан безпеки».

Система освіти – складова частина держави як соціальної системи. Рівень розвитку людського капіталу впливає на стійкість розвитку держави та стан національної безпеки. Водночас і стан національної безпеки суттєво впливає на стійкість освітньої сфери та має далекосяжні наслідки у вигляді диспропорцій у розвитку соціального, економічного, екологічного та виробничого середовища через недостатній розвиток людського капіталу.

Взаємовплив системи освіти та національної безпеки можна характеризувати великою кількістю причинно-наслідкових зв'язків, які не завжди можна уявити кількісно, тому визначення ролі та внеску системи освіти у забезпечення комплексної безпеки держави від зовнішніх і внутрішніх загроз украї актуально нині. Особливо важливим це стає у зв'язку з кризою, що почалася в освіті, каталізатором якої стала пандемія COVID-19, а також повномасштабне вторгнення росії на територію України. Оцінка ролі системи освіти у забезпеченні національної безпеки дає змогу

---

³⁵ Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/vonsonovych_stan.pdf.

більш обґрунтовано визначити завдання держави щодо системи освіти як чинника, що впливає на національну безпеку.

Тому одними з проблем забезпечення національної безпеки є зміна концепції системи освіти, оновлення підходів до формування стандартів освіти, формування цифрового простору системи освіти.

Так, у США державна політика щодо впливу освіти на національну безпеку полягає у такому:

1. Пріоритетними сферами знань та навчання для забезпечення національної безпеки в США в останні роки визначено природничі, математичні, технічні, комп'ютерні науки (STEM) та сучасні іноземні мови. Основні галузі застосування знань у сфері STEM-освіти – штучний інтелект, кібербезпека, квантова інформатика, передові технології та виробництво.

2. Основними ризиками для національної безпеки є: зниження рівня володіння STEM-навичками та знаннями у американських школярів та випускників ЗВО; підвищення рівня освіти в галузі природничо-наукових, математичних, технічних, комп'ютерних наук в інших країнах, насамперед країнах – геополітичних противниках; скорочення чисельності та частки американських школярів та випускників ЗВО, які вивчають STEM-дисципліни; зменшення кількості американських випускників ЗВО, які мають спеціалізацію в галузі STEM; зниження якості викладання STEM-освіти; наявність розриву, що зберігається в академічних досягненнях між різними демографічними групами населення³⁶.

3. Основними наслідками зазначених ризиків є: дефіцит кваліфікованих кадрів у галузях національної економіки, пов'язаних із національною безпекою та передовими технологіями, що заповнюється мігрантами, у тому числі з країн – геополітичних супротивників; нездатність американської системи STEM-освіти задовольняти внутрішній попит робочої сили, яка має кваліфікації у сфері STEM; цифрова безграмотність американських громадян.

---

³⁶ Herman A. America's STEM Crisis Threatens Our National Security. *American Affairs*. 2019. III (1). URL: <https://americanaffairsjournal.org/2019/02/americasstem-crisis-threatens-our-national-security>.

4. Зменшення ризиків національної безпеки у сфері освіти забезпечується: поліпшенням викладання у галузі STEM та наданням підтримки працюючим педагогам; збільшенням чисельності та частки учнів STEM-дисциплін на всіх рівнях освіти; підвищенням кількості випускників ЗВО, що спеціалізуються у галузі STEM-наук; доступністю STEM-освіти; формуванням у випускників освітніх організацій базових та прикладних дослідницьких знань у галузі STEM, необхідних для кар'єрного розвитку в широкому переліку STEM-професій та пріоритетних сфер, таких як комп'ютерна інженерія та кібербезпека, штучний інтелект, квантова фізика та робототехніка³⁷.

Проблеми, які виникли у системі забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу, пов'язані, перш за все, з воєнної агресією та окупацією деяких регіонів України. Тому важливими елементами системи забезпечення національної безпеки є формування ефективних засобів обороноздатності країни, перерозподіл фінансування урахуванням розвитку оборонно-промислового комплексу, формування науково-дослідних лабораторій, діяльність яких спрямована на розроблення нових методів захисту населення та військовослужбовців, розроблення та випробування інноваційної зброї та ін.

Окрім того, законодавча гілка держави розробила й прийняла низку нормативно-законодавчих актів з урахуванням реальних загроз незалежності України, її суверенітету і демократії, проте недостатня ефективність саме державних органів ускладнювала вироблення і реалізацію ефективної політики. Водночас публічне управління системою забезпечення національної безпеки, окрім інших головних аспектів акцентувало увагу на наявності зростання дефіциту фінансових ресурсів, що ускладнювало

---

³⁷ Cotton Blackburn. Kustoff unveils bill to restrict Chinese STEM graduate student visas & thousand talents participants. Press Release. URL: https://www.cotton.senate.gov/?p=press_release&id=1371.

виділення коштів для забезпечення виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків озброєння та військової техніки³⁸.

Ще однією важливою проблемою національної безпеки є інформаційна безпека, забезпечення захисту суспільства від фейки та викривлень інформації, які можуть призводити до панічних настроїв населення, негативного сприйняття державно-управлінських рішень органів державної влади, втрати довіри до органів державної влади, що може в умовах війни призвести до непоправних наслідків. Сьогодні стрімко проходять процес соціальної трансформації, в основі яких інформаційно-комунікаційні, техніко-технологічні зміни закономірно призводять до виникнення ризиків дисфункціональних та дезорганізаційних станів соціальної системи її окремих інститутів, підсистем. Нині суверенітет національної держави значно обмежений в інформаційній, інтелектуальній сферах, саме тому в сучасних умовах зростають загрози та ризики, пов'язані з інформаційною сферою, яка є невід'ємною частиною всієї національної безпеки. Національна безпека включає кілька основних напрямів, одним з яких є забезпечення захищеності у сфері інформаційного характеру. Тільки комплекс заходів, системна взаємодія напрямів у різних галузях, спрямованих на захист інтересів як на мікрорівні особистості, так і на макрорівні всієї держави, здатний забезпечити сталий розвиток країни.

Одним з основних негативних чинників, що впливають на стан інформаційної безпеки, є нарощування можливостей інформаційно-технічного впливу на інформаційну інфраструктуру у воєнних цілях. Водночас посилюється діяльність організацій, що здійснюють розвідку щодо роботи наукових організацій і підприємств держави, зокрема оборонно-промислового комплексу³⁹.

---

³⁸ Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави : особливості забезпечення у режимі воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297.

³⁹ Богданович В. Ю., Ворович Б. О., Марко Є. І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/download/168924/168736/372345>.

На сучасному етапі забезпечення національної безпеки та еволюції світових тенденцій ментальна безпека виявляється запорукою виживання суспільства та держави. Істотну небезпеку для ментальності становлять воєнні дії, інформаційні виклики, глобалізаційні процеси, що мають специфічні побічні ефекти. Потрібно враховувати, що інформатизація та глобалізація – процеси об'єктивні, які не можна зупинити чи повернути назад. Окрім негативних чинників, глобалізація та інформатизація мають і позитивні аспекти, тому, безумовно, вплив глобалізаційних процесів необхідно враховувати з метою компенсації у механізмі забезпечення національної безпеки її ментальні витрати. Однак не глобалізація є основною загрозою ментальній безпеці. Найбільш серйозний деструктивний вплив на ментальність чинять інформаційні викривлення та фейки. У цьому разі йдеться про інструментарій «м'якої сили», який виявляється менш витратним і ефективнішим порівняно з військовими чи економічними методами. Ця проблема стає однією з найважливіших проблем забезпечення національної безпеки у світі. Ментальна безпека включає такі аспекти: освіту, культурно-туристичну сферу, духовну, соціально-трудова сфери тощо.

Однією з важливих проблем у системі забезпечення національної безпеки є фінансування. Фінансова безпека держави як складник національної безпеки є основою економічного розвитку країни, що забезпечує суверенітет та цілісність країни, а також достойний рівень життя громадян. В умовах воєнного стану питання фінансової безпеки держави набувають величезного значення, оскільки оборона країни, армія, функціонування органів оборони та захисту спираються на достатнє та стабільне фінансове забезпечення, як вітчизняне, так і з залученням міжнародної допомоги.

Отже, пошук джерел фінансування та визначення напрямів використання фінансових ресурсів є основою забезпечення захисту і розвитку виробництва в країні у мирні часи і вкрай важливо – у воєнні.

Наявні фінансові ресурси, можливість їх акумуляції та стабільного використання на цілі, що забезпечують перемогу над ворогом, усунення загроз державній цілісності Україні та її національним інтересам, захищеність громадян країни становлять елементи фінансової безпеки держави та потребують правового врегулювання⁴⁰.

Окремо стоїть проблема забезпечення патріотичного виховання дітей, молоді з метою формування їхньої національної самосвідомості, розуміння важливості мови, національної культури у системі національної безпеки. Саме патріотичне виховання виконуватиме роль розвитку національної ідентичності та національної єдності нашого суспільства.

Звичайно, важливою проблемою забезпечення національної безпеки як у мирний час, так і в умовах воєнного часу є запобігання та протидія корупції. Корупція зачіпає не лише правову сферу, соціальну, економічну, а й воєнну, де вона несе великі зміни. Насамперед, корупція руйнує розвиток воєнно-промислового комплексу, запровадження інноваційних засобів захисту військовослужбовців, розроблення та випробування нової зброї, нових технологій, забезпечення військовослужбовців необхідним обладнанням, захистом та зброєю. Це все є вкрай необхідним для оборони та захисту нашої країни і звільнення територій від окупації.

Захист України від російської агресії відбувається на двох фронтах: на лінії військових дій, які потрапляють у заголовки газет, і в боротьбі, яка ведеться всередині країни за зниження рівня корупції.

Президент Володимир Зеленський визначив корупцію як ключовий виклик для України.

Довгострокова стійкість України, її відхід від пострадянської моделі та повне прийняття євроатлантичного способу управління можуть залежати від досягнення нового стандарту прозорості та ефективності. Корупція не є унікальною для України: більшість країн, включаючи країни-члени ЄС і

---

⁴⁰ Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188>.

НАТО, стикаються з подібними проблемами. Однак, корупція - це виклик, з яким Україна вирішила боротися рішуче. На думку 89% українців, корупція є однією з найсерйозніших проблем в Україні, поступаючись лише війні Росії проти України, а 81% визначають «велику політичну корупцію» як найсерйозніший вид корупції.

Визнаючи серйозність суспільних настроїв щодо цього питання, український уряд проводить реформи у багатьох напрямках. Ця робота ґрунтується на тому, що було зроблено після Революції Гідності 2014 року, коли були створені нові антикорупційні інституції.

Ці покращення стали важливими віхами для України, але вони не вирішили проблему повністю. Наприклад, реформи після 2014 року не зупинили Росію від використання так званої «стратегічної корупції» для підриву демократії та суверенітету України.

По суті, до свого повномасштабного вторгнення у 2022 році Росія використовувала олігархічну корупцію для впливу на українську систему правосуддя та інші державні сектори, що підривало верховенство права.

Системні заходи щодо запобігання та протидії корупції, на жаль, не приносять ефективних результатів, іноді це пов'язано з відсутністю політичної волі, іноді – з неефективністю механізмів боротьби з корупцією, часто це пов'язано з непрофесійністю кадрів, які формують та реалізують антикорупційною політику України. Проблема корупції в умовах воєнного часу шкодить не лише ситуації в регіонах, де ведуться бойові дії, а й підриває репутаційний капітал нашої країни на міжнародній арені. Шкода репутації країни може призвести до того, що союзники України не довірятимуть нашій державі та не надаватимуть таку життєво необхідну допомогу у фінансуванні оборонно-промислового комплексу, інноваційну зброю та технології і може призвести до непоправних наслідків на полі бою.

Тому подолання корупції стає пріоритетом забезпечення національної безпеки України⁴¹.

Ефективна боротьба з корупцією має важливе значення для довгострокового миру і стабільності в Україні. Це також буде ключовим фактором для переходу країни від пострадянської моделі управління, яка надала олігархам надмірний вплив і владу в секторі безпеки України, до ліберально-демократичного врядування, яке здебільшого є вільним від корупції. Важливо зазначити, що корупція є проблемою, яка вражає навіть найбільш усталені демократії. Однак саме стратегічна корупція дозволила росії використати можливості для того, щоб тримати Україну слабкою і нестабільною після здобуття нею незалежності. Довгострокова загроза, яку росія становитиме для безпеки України, зростатиме в геометричній прогресії, якщо український уряд і народ не зможуть колективно боротися з цією загрозою, яка дуже роз'їдає суспільно-політичну тканину країни. Подолання корупції вимагатиме як консолідованих зусиль українського уряду, так і підтримки міжнародних партнерів. Війна поставила перед багатьма українськими інституціями значні виклики. У цьому звіті стверджується, що необхідно зосередитися на зміцненні ослаблених антикорупційних механізмів; це дозволить Україні продовжити шлях до євроатлантичної інтеграції та зміцнити державне управління. Подолання корупції в секторі безпеки, де вона залишається проблемою у сферах правосуддя, оборони, правоохоронних органів та розвідки, буде ключовим для забезпечення того, щоб інституції в цих секторах могли допомогти стабілізувати країну в довгостроковій перспективі та надати їм можливість забезпечити адекватний захист від внутрішніх та зовнішніх загроз державі. Нарешті, боротьба з елітарним захопленням сектору безпеки гарантуватиме, що інститути

---

⁴¹ Пархоменко-Кучевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*, 2023. Вип. 3. С. 148.

безпеки зможуть повною мірою служити суспільному благу та інтересам безпеки України.

2.2 Основні загрози національній безпеці України в умовах воєнного стану

Наразі єдиного усталеного підходу до поняття «загроза» ще не виникло ані у вітчизняній, ні в зарубіжній науковій літературі (отже, нема однастайності і в середовищі практиків). Аналіз визначень, що використовуються для пояснення поняття «загроза», свідчить, що в кожному з них відображено, як через негативний вплив якоїсь небезпеки заподіюється відповідна шкода⁴².

Загрози безпеці зазвичай мають цілком об'єктивний характер і виникають у разі незадоволення потреб людини і спільнот, що ними утворюються, або в результаті появи суперечностей між індивідами, суспільними верствами і класами, а також державами в процесі їх взаємодії протягом суспільного розвитку.

Суперечності можуть відносно по-різному виявлятися в різних сферах життєдіяльності залежно від тих умов, що забезпечують взаємодію об'єктів розглядуваної безпеки. Варто уточнити, що загрози соціального характеру виникають під впливом суперечностей антагоністичної природи, які фактично є наслідком протиставлення інтересів різних учасників суспільних відносин, тобто тих самих об'єктів національної безпеки. Подальше протиставлення інтересів згаданих учасників відносин (об'єктів безпеки) призводить до виникнення загроз – спочатку потенційних, а потім і реальних. Інші різновиди життєво важливих інтересів, які можна вважати схожими, паралельними та різнохарактерними, відповідно до свого змісту не можуть бути чинником виникнення загроз. Навпаки, вони є підґрунтям для

---

⁴² Національна безпека держави : філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія. / В. Бліхар та ін. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. С. 111.

формування єдності, досягнення взаєморозуміння та забезпечення співпраці у відносинах громадського і міждержавного рівня ⁴³.

Загрози з розвитком цивілізації постійно еволюціонують. Для того, щоб мати можливість ефективно аналізувати питання загроз безпеці, варто спочатку визначити, що таке загроза.

У літературі на цю тему можна знайти різні терміни, які позначають це поняття. Під загрозою можна розуміти ⁴⁴:

- a. загрозу заподіяння шкоди;
- b. небезпечну ситуацію, яка може призвести до заподіяння шкоди;
- c. потенційні умови, які при активації в послідовності подій можуть призвести до втрат;
- d. ситуацію, яка може призвести до травми або втрати здоров'я;
- e. джерело небезпеки;
- f. джерело можливої травми або втрати здоров'я;
- g. саму власне небезпеку.

Небезпека також може бути визначена як свідомий або психічний стан, в якому сприйняття явищ оцінюється суб'єктивно як небезпечне або несприятливе. Вони також сприймаються об'єктивно, викликаючи стан невпевненості та страху.

Джерела загроз безпеці різноманітні і схильні до еволюції відповідно до змін в інтересах держав, що відіграють важливу роль на міжнародній арені, та розвитку міжнародних відносин.

Можна виділити наступні джерела загроз:

- a. стихійні лиха;
- b. дестабілізація екологічної системи;
- c. енергетичні, продовольчі кризи та кризи стратегічних поставок;
- d. економічні кризи;

---

⁴³ Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – «Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку». Харків, 2019. С. 35.

⁴⁴ Bonisławska B. Współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego. *Zeszyty Naukowe WSEI seria : Administracja*. 2012. № 1. S. 116.

- e. демографія та система охорони здоров'я;
- f. міграція та інтеграція;
- g. криза політичної та соціальної системи;
- h. криза системи внутрішньої безпеки.

Забезпечення національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану є одним з основних викликів, що стоять сьогодні перед нашою державою. Національна безпека держави виступає однією з базових цінностей, а її зміцнення є однією із стратегічних цілей України. При цьому режими воєнного стану та дотримання національної безпеки у поточній ситуації в країні мають розглядатися як близькі та системно пов'язані правові категорії у законодавстві, доктринальному сенсі, в практичній площині.

Таким чином, динамічні зміни в правовому регулюванні безпекових правовідносин, здійснення реорганізації в державних органах, на які покладаються безпекові функції, перегляд їх завдань і повноважень свідчать про необхідність науково-правового осмислення системного зв'язку категорій національної безпеки та воєнного стану, особливо в умовах поточних безпекових реалій в Україні, що об'єктивно склалися після 24 лютого 2022 року. Зазвичай наявна загроза порушення національної безпеки або її дійсне порушення шляхом військової (збройної) агресії іншої держави зумовлює запровадження правового режиму воєнного стану.

Таким чином, воєнний стан стає своєрідним (особливим) правовим режимом гарантування (поновлення) або сприяння національній безпеці в умовах потенційної чи реальної збройної агресії.

В умовах дії правового режиму воєнного стану зміни у повноваженнях, компетенції, правах та обов'язках, порядках та процедурах торкнулися діяльності майже всіх державних інституцій. Проте слід визнати, що науково-правове осмислення проблем забезпечення національної безпеки України в умовах реалізації воєнних загроз, зокрема в умовах воєнного стану

і окупації частини території країни, робить лише перші кроки. У такому вигляді це осмислення має спиратися, з одного боку, на критичний науковоправовий аналіз змісту тих законодавчих актів, концепцій і доктрин, які реально формулюють актуальні засади політики національної безпеки України, а з іншого – мають неодмінно включати як обов'язкову складову й дослідження практик упровадження зазначених положень у реальне життя.

Враховуючи реальність воєнної агресії з боку рф, слід констатувати, що для сучасної Української держави забезпечення національної безпеки постає однією з пріоритетних функцій, що знаходить своє яскраве підтвердження перш за все на конституційному рівні – у відповідності до ч. 1 ст. 17 Конституції України «захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу». Отже цілком закономірно, що необхідність забезпечення національної безпеки України зумовлює систему взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних та інших заходів державної влади, інших суб'єктів забезпечення національної безпеки з метою досягнення цілей і завдань безпекового стану в країні. При цьому саме правовий вимір національної безпеки вносить елемент впорядкування в середовище кожного українця, соціальних груп, суспільства загалом, а також державних інститутів в будь-якій життєвій ситуації, але, перш за все, в умовах реальної війни ⁴⁵.

Правовий режим воєнного часу зумовлює кардинальну трансформацію усталених (стабільних за умов мирного часу) безпекових правовідносин. В доктринальному сенсі ці правовідносини змінюються за встановленим законом порядком, але самі вони є доволі динамічними і мають здатність враховувати запити воєнного часу, адже вся політика держави

---

⁴⁵ Національна безпека України в умовах воєнного стану : загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика. / Укл. : Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков В. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. Київ : ВД «Професіонал», 2024. С. 11.

концентрується в цих умовах на відсічі військової агресії й потребує оперативного реагування на виклики, що стоять перед державою.

У практичній площині в Україні така трансформація зумовлює наступні оперативні втручання:

централізація державної політики в різних сферах, починаючи від військової й закінчуючи інформаційною політикою; функції координування і контролю переведення органів виконавчої влади, а також економіки країни на роботу в умовах воєнного стану бере на себе Рада національної безпеки і оборони при Президентові України (п. 3 ст. 3 Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України»);

переведення умов функціонування державного апарату на «воєнні» рейки, підлаштування під ці потреби економіки країни, у першу чергу – державного сектору економіки, використання для потреб армії і фронту всіх ресурсів держави, а в разі необхідності залучення юридичних та фізичних осіб;

обмеження окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина, що зумовлене військовими потребами, встановлення додаткових обов'язків громадян та юридичних осіб, що зумовлене оборонно-безпековими та мобілізаційними цілями воєнного стану;

створення тимчасових органів державної влади – військових адміністрацій, на які покладається завдання із забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян (ч. 1 ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»);

заборона припинення діяльності конституційних органів державної влади – у період дії воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України,

Національного Банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність (ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»);

введення системи додаткових гарантій законності у правовідносинах, спрямованих на забезпечення законності у державі та унеможливлення протиправного обмеження прав людини;

правовідносини у сфері національної безпеки об'єктивно зближуються із правовідносинами у сфері оборони, утворюючи єдиний конгломерат відносин, що трансформує як сектор безпеки й оборони в єдиний комплекс, а також набувають значення пріоритетної статті видатків ⁴⁶.

Демографічні втрати України в останні роки перевищили всі песимістичні прогнози. Через зниження рівня життя та війну люди масово виїжджають з країни і невідомо, чи повернуться. За останні 30 років Україна з різних причин втратила близько 10 мільйонів громадян, а після початку повномасштабної війни – ще близько 6 мільйонів. Нині наша країна має найвищу в світі інтенсивність природного скорочення чисельності населення. Демографічна криза почалася задовго до вторгнення, а війна лише пришвидшила її ⁴⁷.

За оцінкою Інституту демографії та проблем якості життя, за два роки населення України в кордонах 1991 року скоротилося зі 42 мільйонів до 35 мільйонів осіб, повідомив у розмові з DW заступник директора Інституту Олександр Гладун. За його словами, це приблизно співставно з даними щодо

---

⁴⁶ Національна безпека України в умовах воєнного стану : загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика. / Укл. : Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков В. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. Київ : ВД «Професіонал», 2024. С. 14-15.

⁴⁷ Національна безпека України в умовах воєнного стану : загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання; судова практика. / Укл. : Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков В. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. Київ : ВД «Професіонал», 2024. С. 14-15.

близько 6,5 мільйона українських біженців за кордоном, наведеними Управлінням верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) 15 лютого цього року. Водночас за оцінкою Центру економічної стратегії (ЦЕС), нині за кордоном включно з РФ та Білоруссю перебуває приблизно 4,8 мільйона українців. У своїх дослідженнях ЦЕС послуговується даними Державної прикордонної служби та прикордонних служб сусідніх з Україною держав щодо перетинів кордону ⁴⁸.

Демографічна криза також поглиблюється фактичним розмежуванням між двома демографічними процесами – на території, де органи державної влади здійснюють свої повноваження у повному обсязі, та на тимчасово окупованих територіях, які фактично потрапили під вплив сторонніх демографічних факторів ⁴⁹.

Демографічні виклики та загрози для розвитку України посилюються через:

швидке скорочення чисельності населення внаслідок депопуляції (перевищення кількості померлих над кількістю новонароджених) та масштабної трудової міграції, яка часто переходить в постійну, тимчасової окупації частини території України, нових викликів і загроз, обумовлених збройною агресією. За даними Держстату, чисельність наявного населення України на дату проведення Всеукраїнського перепису населення (5 грудня 2001 р.) становила 48,5 млн. осіб. За оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи Національної академії наук (нині Інститут демографії та проблем якості життя Національної академії наук), на 1 січня 2022 р. чисельність населення України становила 42 млн. осіб, на липень 2024 р. – 35,8 млн. осіб, у тому числі на територіях, на яких органи державної влади здійснюють свої повноваження у повному обсязі, – 31,1 млн. осіб;

---

⁴⁸ Україна втрачає людей. Як війна вплинула на демографію. URL: <https://www.dw.com/uk/ukraina-vtracae-ludej-ak-vijna-vplinu-la-na-demografiju/a-68340432>.

⁴⁹ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету міністрів України від 30 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>.

низький рівень народжуваності. У 2020 році (напередодні відчутних наслідків в Україні гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2) сумарний коефіцієнт народжуваності в Україні становив 1,22 на одну жінку проти 1,53 у 2012 році, що майже вдвічі нижче за його показник, який забезпечує просте відтворення населення (2,2). За період збройної агресії (за експертними оцінками) через безпекові ризики, невизначеність щодо майбутнього, розділення сімей тощо цей показник став нижче 1;

погіршення стану здоров'я населення через недостатню ефективність заходів залучення населення до здорового способу життя, а також неможливість отримати своєчасну та якісну медичну допомогу внаслідок збройної агресії, часту неготовність звертатися для діагностики та підтримки здоров'я до системи медичної допомоги, недостатню профілактику захворювань, численні стреси, тривале перебування у несприятливих умовах, що спричинило зниження імунітету, загострення старих і виникнення нових хронічних захворювань;

зростання чисельності осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які потребують комплексної реабілітації та підтримки;

високий рівень передчасної смертності, передусім чоловіків, пов'язаної із масовою зайнятістю в шкідливих і небезпечних умовах, потраплянням у дорожньо-транспортні пригоди, зловживанням спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами та тютюнопалінням, недостатністю інформування населення щодо безпеки виробництва та правил охорони праці та щодо навичок здорового способу життя, необережним поведінням із вибухонебезпечними предметами, окремими складнощами з доступністю та якістю медичної допомоги в сільській місцевості, низьким рівнем добробуту і підвищенням рівня бідності населення. Дія цих чинників значно посилилась через збройну агресію, яка спричинила численні смерті військових та цивільного населення, зокрема дітей. У результаті зменшилась

середня очікувана тривалість життя, яка у 2020 році становила 71 рік (76 років для жінок і 66 років для чоловіків);

масову вимушену еміграцію населення, передусім жінок та дітей, пов'язану з небезпекою, нестабільністю та невизначеністю життя в Україні через збройну агресію;

незаконне вивезення громадян України за кордон. Зокрема, офіційно доведено вивезення з тимчасово окупованих територій до Російської Федерації щонайменше 19,5 тис. дітей;

демографічне старіння. Станом на 1 січня 2022 р. частка осіб у віці 60 років і старше становила 24,8 відсотка, що спричиняє додаткові потреби в медичних і соціальних послугах, зумовлює значне навантаження на публічні фінанси та працююче населення⁵⁰.

Іншим вагомим проявом демографічної кризи в Україні є надмірна передчасна (до 65 років) смертність, насамперед чоловіків. Середня очікувана тривалість життя при народженні в Україні у 2020 році становила 71,35 року (міська місцевість 71,83 року, сільська - 70,32 року). У ЄС цей показник становив 80,4 року.

Головними чинниками надмірної смертності українців є поширеність зайнятості в шкідливих та небезпечних умовах, нехтування стандартами здорового способу життя, неправильне харчування, недостатність рухової активності, значною мірою пов'язаної з обмеженим доступом до відповідної інфраструктури, пізні реактування на проблеми із здоров'ям, нехтування факторами ризику на дорогах, відмова від профілактичних оглядів та вакцинації, несприятлива екологічна ситуація. Особливо гострими є проблеми доступності до медичних, реабілітаційних та рекреаційних послуг для жителів невеликих населених пунктів.

---

⁵⁰ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету міністрів України від 30 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>.

За даними Держстату, в 2020 році основними причинами смерті серед населення віком до 65 років в Україні були хвороби системи кровообігу (39,1 відсотка), новоутворення (19,1 відсотка), зовнішні причини (12,9 відсотка), хвороби органів травлення (9,6 відсотка).

Вимушені внутрішні міграції за масштабом співставні із зовнішніми і також мають вплив на погіршення демографічної ситуації через зміну планів сімей щодо народження дітей, погіршення умов життя внутрішньо переміщених осіб, недостатність закладів соціальної інфраструктури в приймаючих громадах тощо.

Перед початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну було зареєстровано близько 1,3 млн. внутрішньо переміщених осіб. Відтоді їх чисельність стала стрімко зростати. Станом на липень 2024 р. налічувалось 4,7 млн. зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб, серед них 3,4 млн. осіб (73,5 відсотка) перемістилися після 24 лютого 2022 року.

Переміщення в інші населені пункти та, як наслідок, втрата роботи та інших джерел доходів є суттєвими чинниками невпевненості у майбутньому і залишатимуться такими ще тривалий час, поки внутрішньо переміщені особи інтегруються у нові територіальні громади або повернуться до попереднього місця проживання. Це призводить до зменшення рівня народжуваності серед внутрішньо переміщених осіб.

Звернемо увагу також на інші загрози.

Залежно від сфери розповсюдження можна виокремити існуючі та потенційні загрози національній безпеці України:

1) політичні загрози – значний пласт чинників та обставин, які ускладнюють, а подекуди й унеможливають забезпечення національних інтересів держави, суспільства і громадян. До таких загроз належать гучні політичні скандали (особливо проти ключових державних діячів); протистояння різних політичних сил між собою за сфери впливу на різні сфери суспільно-політичного життя; неналежне нормативно-правове

забезпечення діяльності органів державної влади (неузгодженість або відсутність нормативно-правових актів щодо регулювання діяльності правоохоронних та судових органів в умовах війни, недосконалість чинного законодавства у сфері протидії корупції (особливо в оборонному секторі) та організованій злочинності) прогалини у налагодженні чіткої, ефективної співпраці на міжнародному рівні з країнами-партнерами та країнами, які підтримують агресора; призначення та нагородження, які не знаходять позитивного відгуку в суспільстві (зокрема, нагородження блогерів із сумнівною репутацією, призначення на високі посади людей з низькими моральними принципами тощо); неефективні реформи.); неефективні реформи (напр., судова, яка мала на меті зменшити корупцію через високі зарплати, але лише посилила її) тощо.

2) економічні загрози – це фактори та умови, що перешкоджають нормальному функціонуванню економіки. Зокрема, у науковій літературі зазначається, що економічна безпека як здатність національної економіки зберігати стабільність і невразливість до внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у глобальному економічному середовищі, стійке і збалансоване зростання є важливим критерієм оцінки якісних параметрів національної економіки, стратегічної ефективності економічної політики держави в економічній сфері. В умовах повномасштабної агресії це набуває особливого значення (*Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану, 2023*). Так, до економічних загроз належать: високий рівень тінізації економіки, зростання інфляції та бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність тощо. Також серед економічних загроз національній безпеці України сьогодні виділяють наступні: відсутність ефективної економічної політики; перешкоди в експорті

української продукції на міжнародний ринок; шкода, завдана Росією продовольчому сектору України через обстріли, розкрадання зерна; високий рівень зовнішнього боргу України; низькі темпи розвитку малого та середнього бізнесу через складні податкові механізми та контроль з боку податкової служби; монополізм на окремі види економічної діяльності; неефективність антимонопольної та регуляторної політики держави; відсутність сприятливого середовища для іноземних інвестицій; безробіття та низький рівень життя населення; зростання тіньової злочинності у сфері економіки.

3) соціальні загрози, які, на нашу думку, потребують особливої уваги, оскільки сьогодні соціальна захищеність громадян виходить на перший план, а забезпечення соціальних гарантій з боку держави має велике значення. До соціальних загроз національній безпеці можна віднести бідність; майнова диференціація; незахищеність вразливих категорій населення (дітей до 6 років, вагітних жінок, пенсіонерів та людей похилого віку); нераціональність розподілу бюджетних коштів у соціальній сфері; соціальна незахищеність військовослужбовців, членів їх сімей та тих, хто звільняється за станом здоров'я; відсутність стратегії соціального захисту населення; демографічна криза; зниження якості освіти, адже в окремих містах немає можливості для повноцінного навчання школярів та студентів через постійні обстріли, сигналізації, відсутність бомбосховищ тощо.

4) воєнні та воєнні загрози – стан, фактори та можливості, що характеризуються постійним застосуванням військової сили агресором. До них належать: неоголошена війна; тероризм, катування та приниження як цивільного населення, так і військовослужбовців; відсутність державного оборонного виробництва; відсутність підтримки наукових досліджень у сфері озброєнь; проблеми матеріального, фінансового, технічного забезпечення сил оборони; низький рівень довіри населення до територіальних призовних дільниць; зростання військової загрози на кордоні з Білоруссю тощо.

5) екологічні загрози – ті, що вже завдають або можуть завдати шкоди екології та довкіллю. До них належать: низький рівень адміністративно-правового забезпечення екологічної політики держави; високий рівень забруднення у сірій зоні, зоні бойових дій, у містах, які найчастіше піддаються обстрілам (напр., Харків, Херсон, Миколаїв, Одеса, Кіровоград та ін.); техногенні екологічні катастрофи; забруднення води, повітря, землі; потенційні наслідки вибуху Каховської ГЕС; високий рівень промислового забруднення тощо.

6) енергетичні загрози – це, насамперед, світова енергетична криза; пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок ворожих обстрілів; низький рівень енергетичної політики держави.

7) інформаційно-психологічні загрози – становлять найбільшу потенційну небезпеку, оскільки безпосередньо впливають на свідомість і психіку людини. До переліку входять: перегляд інформаційної політики, який наразі реалізується у форматі телемарафону «Єдині новини»; підривна діяльність в інформаційно-комунікаційній сфері: поширення фейків, проведення ІІСО (інформаційно-психологічних спецоперацій), кіберзлочинність; інформаційне підживлення та використання «розшарування громадянської ідентичності українців на «тих, хто воює», «тих, хто страждає» і «тих, хто тікає або уникає мобілізації»; розпалювання національної ворожнечі на мовному ґрунті; розпалювання релігійної ворожнечі через свою агентуру в Московському патріархаті поширення у ЗМІ та соціальних мережах матеріалів та інформації про порушення прав і свобод людини і громадянина в Україні; використання сторітелінгу (матеріалів у вигляді історій різних людей), що впливає на інтелектуальний та емоційний рівень, деморалізує суспільство; демонстрація (витік) матеріалів про насильницьку та жорстоку поведінку створює відчуття страху та безвиході та інші.

8) техногенні (сфера цивільного захисту) – це ті чинники та передумови, які завдають шкоди цивільному населенню, його житлу, шкоди державним підприємствам, лісам, екосистемі. До загроз техногенного характеру належать: захоплення окупантами території Запорізької АЕС та полон її працівників; значні масштаби руйнувань від бойових дій та обстрілів; небезпека ядерного тероризму; потенційні загрози виникнення техногенних аварій та катастроф на підприємствах тощо.

Ідентифікація явних загроз національній безпеці передбачає визначення джерел їх походження, передумов реалізації та можливих наслідків. В умовах воєнного стану дуже важливо адекватно ідентифікувати та виявляти існуючі загрози національній безпеці України, а також оперативно ліквідувати їх наслідки.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ СУЧАСНИМ ВИКЛИКАМ ТА ЗАГРОЗАМ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Згідно з правилами адаптивного управління, аналіз ризиків і загроз національній безпеці має проводитися регулярно. Очевидно, що після закінчення війни безпекове середовище України зазнає значних змін. Будуть змінені пріоритетні потреби у сфері захисту національних інтересів та подальшого розвитку держави. Враховуючи це, після війни слід розпочинати новий цикл стратегічного планування, за результатами якого доцільно внести уточнення до Стратегії національної безпеки України та галузевих стратегій безпеки⁵¹.

Російська федерація ще багато років залишатиметься головним джерелом загроз національній безпеці України. Хоча найгірші прогнози щодо розширення агресії Російської Федерації проти України вже справдилися, після закінчення війни не варто очікувати від російського керівництва відмови від своїх агресивних планів щодо продовження експансіоністської політики щодо України (навіть якщо її лідери замінюються).

Початок російською федерацією повномасштабної війни проти України на тлі низки помилок у розрахунках російського керівництва щодо потенціалу стабільності української держави і суспільства унеможливив досягнення стратегічних цілей російською федерацією для створення напруженості на Заході на глобальному та регіональному рівнях, призвела до запровадження потужних міжнародних санкцій проти російської федерації,

---

⁵¹ Бєлай С. В., Кобзар О. Ф., Євтушенко І. В., Корнієнко В. В., Коба О. В. Правове регулювання службової та бойової діяльності у сфері безпеки та оборони України у кризових ситуаціях. *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 28. № 2. С. 76–85. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprunu-2-2021-r>.

що завдало значних економічних, фінансових, політичних, технічних, іміджевих та інших втрат.

Зазнаючи збитків, російська федерація буде прагнути відновитися насамперед шляхом захоплення нових територій України під час війни та отримання доступу до ресурсів нашої держави. Фактор вимушених мігрантів з України до країн ЄС уже використовується російською федерацією як інструмент, що має політичний та економічний тиск на Захід. Але навіть після закінчення війни навряд чи російська федерація відмовиться від спроб різними способами зашкодити інтересам України, а також від втручання в її внутрішні справи, використовуючи цей спосіб як продовження тиску на Захід, щоб зняти санкції.

Розглянемо напрями трансформації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки в умовах європейської інтеграції України у сфері «Політичний діалог, національна безпека та оборона».

Варто зазначити, що Верховною Радою України було виконано всі рекомендації Європейської комісії, які є необхідними для початку переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу. Окреслені рекомендації були надані Україні разом із отриманням 23 червня 2022 року статусу кандидата на членство в ЄС. Частина з них є зоною відповідальності українського парламенту. За 6 місяців від початку повномасштабної війни Російської Федерації проти України було ухвалено закон про реформу Конституційного Суду («Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах»), закони «Про медіа» та «Про національні меншини (спільноти)». Крім того, ухвалено закони щодо боротьби з відмиванням коштів («Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення порядку інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу»; «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму»; «Про внесення змін до

закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо захисту фінансової системи України від держави, яка здійснює збройну агресію проти України, та адаптації законодавства до окремих стандартів FATF і вимог Директиви ЄС 2018/843»⁵².

Існуючі механізми формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки в умовах європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави не зовсім досконалі і потребують відповідної трансформації відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Тому у своїй діяльності органи державної влади мають зосередитися на повномасштабній реалізації базових домовленостей у зазначених сферах та використовувати всі наявні можливості для поглиблення галузевої інтеграції з ЄС та НАТО, насамперед у сфері безпеки.

Для цього слід комплексно поєднати різноманітні євроінтеграційні та євроатлантичні аспекти наближення України до ЄС та НАТО у безпековій сфері, а саме: оновити існуючі домовленості, переглянути відповідні параметри, внести зміни до ключових стандартів, досягти визначених цілей для забезпечення необхідного рівня національної безпеки України за відповідними напрямками.

Варто зазначити, що протидія колабораціонізму в усіх сферах суспільного життя в умовах повномасштабної війни Російської Федерації проти України є надзвичайно важливою складовою вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України. Тому не випадково, що від 14 березня 2022 р. набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за

---

⁵² ArmyInform. Верховна Рада ухвалила всі необхідні законопроекти для переговорів щодо вступу України до ЄС. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/14/verhovna-rada-pryjnyala-usi-neobhidni-zakonoprojekty-dlyaperegovoriv-shhodo-vstupu-ukrayiny-do-yes>.

колабораційну діяльність)», згідно з яким, крім невизнання української державності та суверенності, також підпадає під кримінальну відповідальність безпосередньо співпраця з окупантами, передача ресурсів незаконним воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованих територіях⁵³. Також Верховна Рада України ухвалила законопроект № 7186 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки», яким посилила відповідальність за пособництво державі-агресору. Відтепер за це каратимуть позбавленням волі на строк від 10 до 12 років та заборонять займати низку посад⁵⁴.

Окрім того, попри прийняття законодавчих документів щодо протидії колабораціонізму, необхідно ще забезпечити ефективність їх застосування та невідворотність відповідної адміністративної та кримінальної відповідальності за вказані протиправні дії. Тобто законодавчі акти України щодо протидії колабораціонізму мають «працювати», що особливо важливо в умовах сучасної російської військової агресії.

Не менш важливим викликом для національної безпеки є соціально-правовий захист його особового складу. Не можна не погодитись із позицією Л. Стрельбицької та М. Стрельбицького⁵⁵, які наголошують на тому, що від того, наскільки успішно будуть вирішені проблеми соціально-правового захисту, кадрової та соціальної політики особового складу сектору безпеки України – залежить ефективність державного управління національною безпекою у державі. Одним з недоліків соціальної підтримки суб'єктів

---

⁵³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) : Закон України № 2108-IX від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

⁵⁴ Яворович Т. До 12 років в'язниці. Рада посилила покарання за колабораціонізм. 2022. URL: <https://suspilne.media/221206-do-12-rokiv-vaznici-rada-posilila-pokarannaza-kolaboracionizm>.

⁵⁵ Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України : навчальний посібник : у 2-х ч. : Ч. I / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С. Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред. А. М. Кислого і М. П. Стрельбицького. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с.

сектору безпеки науковці наводять неправомірне зменшення пенсійного забезпечення таких осіб та відсутність ефективних механізмів захисту від такого беззаконня. Так, Стрельбицькі до прикладу наводять масові звернення працівників сектору безпеки до адміністративних судів із позовними заявами про неправомірне зменшення пенсії, а навіть і при досягненні позитивного судового рішення воно роками може не виконуватись Пенсійним фондом України. В контексті належного соціально-правового забезпечення особового складу сектору безпеки варто наголосити на необхідності впровадження державою дієвих механізмів соціально-правового захисту працівників сектору безпеки.

Серед вказаних заходів важливе місце займають створення ефективної системи захисту прав і свобод таких працівників, зміна декларативної системи захисту прав таких осіб на практичну, що вимагає відповідних змін у законодавство, насамперед, в частині забезпечення реального контролю за виконанням посадовими особами, що надають публічні послуги своїх повноважень у відповідності до закону.

Надзвичайно важливим для майбутнього України є також зниження рівня відтоку молоді, адже молоде покоління є ключовим ресурсом для економічного розвитку та інновацій. За даними Центру економічної стратегії, серед українців, що виїхали за кордон у перші два роки повномасштабної збройної агресії, – 36 відсотків осіб у віці 18-44 роки.

Одна з ефективних стратегій для утримання молоді в країні – інвестування в освіту та професійне навчання. Запровадження сучасних програм навчання, які відповідають потребам ринку праці та світовим тенденціям, дасть змогу молодим українцям здобувати конкурентоспроможні навички та залишатися в Україні, усвідомлюючи перспективи для професійного зростання.

Крім того, важливо розвивати партнерство між закладами освіти та бізнесом. Інтеграція практичних курсів, стажування і дуальна форма здобуття

освіти, коли теоретичні знання поєднуються із реальним досвідом на робочому місці, допоможе молоді здобути необхідні компетенції та підготуватися до роботи в умовах сучасного ринку. Такі ініціативи сприяють зменшенню безробіття серед молоді, а також бажанню залишатися в Україні, усвідомлюючи можливості для кар'єрного зростання та самореалізації.

Можливих сценаріїв розвитку ситуації демографічних викликів є два: інерційний і сценарій змін.

Інерційний сценарій передбачає реалізацію політики державної підтримки населення із урахуванням поточної демографічної ситуації без запровадження додаткових інструментів впливу. Цей сценарій не дає можливості в короткостроковому періоді якісно вплинути на демографічну ситуацію в Україні, чим спричиняє поглиблення демографічної кризи. При цьому чисельність населення України в кордонах 1991 року, за оцінкою Інституту демографії та проблем якості життя Національної академії наук, може знизитися до 28,9 млн. осіб на 1 січня 2041 року.

Сценарій змін передбачає схвалення цілісної Стратегії, розробленої з урахуванням українського та міжнародного досвіду щодо вжиття комплексних заходів і забезпечення ефективної координації дій усіх органів влади з метою забезпечення гідного рівня та якості життя кожному українцеві, створення умов для повернення громадян України із-за кордону, відтворення населення.

Перевагою другого сценарію є мінімізація наслідків збройної агресії та пом'якшення демографічної кризи, що призведе до покращення параметрів демографічної динаміки: за цим варіантом чисельність населення може становити на 1 січня 2041 р. 33,9 млн. осіб⁵⁶.

Під час розроблення та провадження державної політики щодо нацбезпеки, яка ґрунтується на індикаторах забезпечення цієї безпеки й

---

⁵⁶ Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету міністрів України від 30 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>.

визначенні їх граничних значеннях, необхідно досліджувати нагальні проблеми у розглядуваній сфері й виробляти відповідні супутні рекомендації з урахуванням особливості їх застосування у визначених державою межах.

При цьому необхідно здійснювати таке: – застосовувати знання про показники забезпечення нацбезпеки та їх гранично допустимі значення для досягнення реальних цілей стратегічного характеру; – виявляти причини та джерела загроз цій безпеці; – розробити плановий комплекс заходів, спрямований на вирішення пов'язаних із нацбезпекою питань. Викладене показує, що будь-яке оцінювання, що ґрунтується на знаннях про показники забезпечення нацбезпеки та їх гранично допустимі значення, має орієнтуватися на отримання практичного результату, що дозволить досягти поставлених стратегічних цілей цього забезпечення, а також передбачати засоби, що застосовуються для захисту найголовніших сфер та об'єктів нацбезпеки, як-то забезпечення захисту: – конституційних прав і свобод особи; – матеріальних, духовних, морально-етичних, історичних, культурних та інших цінностей українського суспільства; – природних ресурсів та екосистем; – інформаційного простору; – державного конституційного ладу; – територіальної цілісності, суверенітету й недоторканості кордонів України.

Підкреслимо, що вибір засобів та інструментарію підтримки нацбезпеки України має передбачати наявність: – ефективної зовнішньополітичної діяльності; – безпеки на рівні державного кордону, а також військової безпеки; – внутрішньополітичної стабільності; – економічної, соціальної, екологічної та гуманітарної безпеки; – досягнення стійкого розвитку науково-технологічної сфери; – безпечного стану інформаційної сфери. Наявні засоби й інструментарій, що використовуються для забезпечення нацбезпеки України, мають співвідноситися з чітко окресленими національними цінностями, а рішення стратегічного характеру, спрямовані на забезпечення нацбезпеки, – ґрунтуватися на комплексному аналізі зовнішніх і внутрішніх загроз нацбезпеці Української держави. Такий

підхід можна визнати оптимальним за умов необхідності вирішення невідкладних проблем стосовно забезпечення нацбезпеки, а також щодо придатності вироблених рекомендацій, покликаних забезпечити досягнення цілей стратегічного характеру, спрямованих на захист головних сфер й об'єктів нацбезпеки України.

З огляду на викладене вище варто обрати такі критерії для встановлення гранично допустимих значень індикаторів нацбезпеки України: – рівень об'єкта, який підлягає захисту, у плані підтримання нацбезпеки; – перелік головних об'єктів забезпечення захисту цієї безпеки; – вагомість забезпечення нацбезпеки; – макроекономічні показники; – можливі напрями впливу зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз; – термін впливу цих загроз (середньо- та довгостроковий); – характер та інші особливості згаданих вище ризиків стратегічного характеру; – кількісні показники природи цих ризиків.

Також слід зважити на те, що певна кількість (насправді досить невелика) індикаторів, що відображають рівень нацбезпеки, та їх гранично допустимі значення зумовлюються законом необхідної різноманітності Ешбі, що передбачає головні стандарти здатності управлінської системи робити вибір. Зокрема, головним положенням зазначеного закону є таке: обмеження різноманітності поведінки об'єкта управління може досягатись виключно завдяки збільшенню різноманітності управлінської системи. Тобто для досягнення необхідного результату управління різноманіття управлінської системи повинно бути не меншим за різноманіття об'єкта управління. Через це і ступінь складності управлінської системи має відповідати ступеню складності об'єкта управління.

Отже, перш ніж визначати показники забезпеченості нацбезпеки та їх гранично допустимі значення, слід урахувати всі можливі загрози реального та потенційного характеру для таких сфер, як військова, внутрішньополітична, соціально-економічна, гуманітарна, науково-

технологічна й екологічна, а також наявність позаблокового статусу України та євроатлантичний характер зовнішньої політики нашої держави.

Індикаторами рівня забезпеченості нацбезпеки доречно обрати такі:

депопуляційний коефіцієнт;

коефіцієнт фінансової забезпеченості оборонних потреб держави;

рівень тінізації економіки;

обсяг реального ВВП;

співвідношення загальнодержавного боргу та ВВП;

коефіцієнт децильності;

науково-освітні витрати;

витрати на охорону довкілля;

рівень злочинності⁵⁷.

Зокрема, гранично допустимі значення зазначених індикаторів забезпеченості нацбезпеки визначаються за допомогою точних розрахунків на підставі постанов і рекомендацій авторитетних організацій на європейському й міжнародному рівні.

Необхідно також розробити комплексну концепцію післявоєнної реформи сектору безпеки. Ефективна концепція може починатися з розділу про принципи, який визначає роль міжнародної допомоги сектору безпеки України, підтверджує важливість дотримання стандартів ЄС і НАТО, а також вимагає, щоб реформи були фінансово стійкими в довгостроковій перспективі. На основі цих принципів можна було б сформулювати довгострокове бачення сектору безпеки України, яке б відповідало вимогам членства України в НАТО і ЄС та включало відповідні компоненти Комплексного стратегічного плану реформування всього сектору безпеки і правопорядку України на 2025-2030 роки. Нарешті, така концепція має включати чіткий план імплементації, який детально описує міжнародні та

---

⁵⁷ Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – «Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку». Харків, 2019. С. 180-181.

внутрішні механізми фінансування; містить графік створення координаційної платформи допомоги сектору безпеки; встановлює пріоритети на основі спроможності України до абсорбції допомоги та стану реформ, які наразі впроваджуються; і містить положення про механізми нагляду та підзвітності для моніторингу та контролю за сектором безпеки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження та теоретичного узагальнення, одержані у процесі дослідження результати, що підтверджують гіпотезу, дають підстави стверджувати про досягнення поставленої мети, реалізацію визначених завдань і дозволяють зробити такі висновки:

1. Концептуальне значення міждисциплінарного поняття «національна безпека» полягає в його універсальному неідеологічному характері, що притаманне суспільству, об'єднаному у межах певної держави. Значення безпеки полягає у здійсненні впливу на напрями державної політики та систему відповідних державних органів. Загалом розуміння національної безпеки є характерним для демократичного суспільства та демократичних держав. Національну безпеку потрібно трактувати як захищеність (стан та процес підтримання стану) інтересів суспільства, що складає населення держави.

2. Побудова системи органів публічної влади у сфері забезпечення національної безпеки в незалежній Україні здійснюється на основі історичного досвіду попередніх етапів, тому за аналогією насамперед розпочалась зі створення власної армії. Також 28 червня 1996 року прийнято Конституцію України, яка визначила загальні засади здійснення публічного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Насамперед, у ст. 1, 2, 5 Основного Закону визначено, головні національні інтереси нашої держави – державний суверенітет, територіальну цілісність, демократичний конституційний лад. Статтею 17 визначено, що захист окреслених національних інтересів є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу. На виконання окреслених конституційних положень протягом усього етапу незалежності створено низку профільних органів публічної влади, які взаємодіють між собою, а саме: Міністерство

оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

3. Аргументовано, що національна безпека відображає стан захищеності життєво важливих інтересів держави, суспільства та громадян відповідно до норм національного та міжнародного законодавства у різних сферах життєдіяльності. Доведено, що проблеми забезпечення національної безпеки визначена наступними факторами: воєнними конфліктами, техногенними та природними катастрофами, матеріальними витратами та збереженням людського потенціалу.

Встановлено, що до головних об'єктів національної безпеки, відповідно до чинного законодавства, відносяться громадяни (їх права та свободи), суспільство (його духовні та матеріальні цінності) та держава (її конституційний устрій, суверенітет та територіальна цілісність).

Доведено, що головними пріоритетними стратегічними завданнями щодо забезпечення національної безпеки, захисту життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз, надання відсічі й стримування збройної агресії проти України є безпечний розвиток держави, збереження територіальної цілісності, державного суверенітету, здатність держави протистояти воєнним загрозам.

4. Нагальними залишаються внутрішні виклики та загрози національній безпеці у економічній, соціальній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах життєдіяльності держави. Крім того не менший вплив на стан та рівень національної безпеки справляють зовнішні загрози у військовій, міжнародній сферах. Такі загрози, як поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, нелегальна міграція, ескалація міждержавних і громадянських конфліктів стають сьогодні дедалі інтенсивнішими і мають негативні наслідки для національної безпеки.

5. Аналіз вищевикладеного дозволяє констатувати, що перелік актуальних загроз національній безпеці держави потребує переосмислення та визначення відповідно до сучасної картини. Це пов'язано з тим, що збройна агресія Росії проти України поставила під реальну загрозу територіальну цілісність нашої держави, завдала шкоди об'єктам критичної інфраструктури, здійснила негативний інформаційно-психологічний тиск, який дестабілізує українське суспільство, призвела до появи нових загроз та багатьох інших негативних явищ. Все це наочно демонструє нагальну потребу в удосконаленні базового закону про національну безпеку України, оскільки від чіткого визначення існуючих загроз національній безпеці та механізмів їх подолання і усунення залежить політика держави в усіх сферах діяльності. Водночас важливим аспектом є вдосконалення Стратегії національної безпеки України, яка є ключовим документом для забезпечення національної безпеки та розробки інших нормативно-правових актів стратегічного планування у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія / наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Талком, 2017. 576 с.
2. Белай. С. В., Кобзар О. Ф., Євтушенко І.В., Корнієнко В. В., Коба О. В. Правове регулювання службової та бойової діяльності у сфері безпеки та оборони України у кризових ситуаціях. *Вісник Національної академії правових наук України*. Т. 28. № 2. С. 76–85. URL: <http://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-naprn-2-2021-r>.
3. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів-Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
4. Богданович В. Ю., Ворович Б. О., Марко Є. І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. URL: <http://znp-cvds.nuou.org.ua/article/download/168924/168736/372345>.
5. Богданович В. Ю., Семенченко А. І., Єгоров Ю. В., Бортник О. О. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах : монографія. К. : Видавництво Кий, 2007. 370 с.
6. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297.
7. *Виклики й загрози національній безпеці у контексті геополітичного та гео економічного вибору України* : матеріали круглого столу (м. Київ, 3 груд. 2014 р.) / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, к-драглобалістики, євроінтеграції та упр. нац. Безпекою ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, Г. П. Ситника. Київ : НАДУ, 2014. 161 с.

8. Вонсович О. С. Національна безпека України в умовах сучасних геополітичних змін. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24 (2). С. 18–24.
9. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/vonsonovych_stan.pdf.
10. Власюк О. С. Національна безпека України : еволюція проблем внутрішньої політики : Вибр. наук. пр. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
11. Всеукраїнський Форум «Україна 30» Безпека країни. 11–13 травня 2021 р. URL: https://ukraine30.com/national_security.
12. Горбатюк С. Є. Еволюція феномену безпеки : від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 2. С. 28–35.
13. Горло Н. В. Концептуальні засади і практика іредентизму : внутрішньополітичний і міжнародно-політичний контексти : монографія. Запоріжжя : Запоріз. нац. ун-т., 2019. 446 с.
14. Доронін І. М. Національна безпека України в інформаційну епоху : теоретико-правове дослідження. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» (081 – Право). Київ, 2020. 539 с.
15. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (гол.) та ін.; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. кол. : В. М. Князев та ін. 2011. С. 157.
16. Забезпечення національної безпеки за основними напрямками життєдіяльності України : навчальний посібник : у 2-х ч.: Ч. I / В. А. Омельчук, М. П. Стрельбицький, С. Г. Гордієнко та ін.; за заг. ред.

А. М. Кислого і М. П. Стрельбицького. Київ : Міжрегіональна Академія управління персоналом, 2021. 304 с.

17. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.

18. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

19. Копанчук В. О. Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку : дис. ... докт. наук держ. упр. Харків, 2020. 375 с.

20. Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188>.

21. Криштанович М. Ф., Пушак Я. Я., Флейчук М. І., Франчук В. І. Державна політика забезпечення національної безпеки України : основні напрямки та особливості здійснення. : монографія. Львів : Сполом, 2020. 418 с.

22. Ліпкан В. А. Теорія національної безпеки : підручник. Київ : КНТ, 2009. 576 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-154.html>.

23. Моргалюк О. В. Проблема забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11323/1/Morgalyk__425-428.pdf.

24. Мосейко А. Г. Національна безпека України як об'єкт публічного адміністрування. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 2 (86). С. 42–52.

25. Національна безпека держави : філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз : монографія / В. Бліхар та ін. Хмельницький : ХУУП ім. Л. Юзькова, 2021. 404 с.

26. Національна безпека України в умовах воєнного стану : загальна характеристика концепції; міжнародний аспект; нормативне регулювання;

судова практика. / Укл. : Алієв Р. В., Джус О. А., Копотун І. М., Коротатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Петков В. П., Петков С. В., Скриньковський Р. М., Шамрай Б. М., Юрков А. В. Київ : ВД «Професіонал», 2024. 480 с.

27. Нижник Н. Р., Ситник Г. П., Білоус В. Т. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) : навч. посіб. для вищих навч. закладів. Київ : Преса України, 2000. 304 с.

28. Паламарчук Д. Національна безпека : національні цінності, інтереси, цілі, завдання. URL: https://bintel.org.ua/nukma/nacionalna_bezpeka.

29. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного часу. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*, Вип. 3, 2023. С. 143–150.

30. Положення про Адміністрацію державної прикордонної служби України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 533. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF>.

31. Положення про Адміністрацію Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 03.09.2014 № 411. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2014-%D0%BF>.

32. Положення про Державну міграційну службу України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 360. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>.

33. Поняття та зміст загальної теорії національної безпеки. URL: http://vabb.com.ua/assets/files/Tema_1_ONB.pdf.

34. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність) : Закон України № 2108-IX від 3 березня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.

36. Про внесення змін до Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» щодо вдосконалення координації і контролю у сфері національної безпеки і оборони: Закон України від 25.12.2014 № 43-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-19#n26>.

37. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>.

38. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#n355>.

39. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

40. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20?lang=uk#Text>.

41. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.

42. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

43. Про Стратегію воєнної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р., затверджено Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

44. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30.12.2021 р., затверджено Указом Президента України № 56/2022 від 16.01.2021 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.

45. Про Стратегію кібербезпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 р., затверджено Указом Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>.

46. Про Стратегію національної безпеки України : рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.09.2020 р., затверджено Указом Президента України № 392/2020 від 14.09.2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

47. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року : розпорядження Кабінету міністрів України від 30 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-p#Text>.

48. Резнікова О. Стратегічний аналіз безпекового середовища України. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/strategichnyy-analiz-bezpekovo-ho-seredovishcha-ukrayiny>.

49. Рубан А. В. Державне управління у сфері національної безпеки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління за спеціальністю 25.00.05 – «Державне управління у сфері державної безпеки та охорони громадського порядку». Харків, 2019. 256 с.

50. Словник термінів та визначень недержавної системи безпеки України / В. В. Крутов, П. Я. Пригунов, М. О. Будаков та ін. Київ : УСПП, 2008. С. 37–38.

51. Україна втрачає людей. Як війна вплинула на демографію. URL: <https://www.dw.com/uk/ukraina-vtracae-ludej-ak-vijna-vplinula-na-demografiu/a-68340432>.

52. Щербанюк О. Права людини і національна безпека : проблеми забезпечення конституційним судом України. *Права людини і національна*

безпека : роль органу конституційної юрисдикції : зб. матеріалів міжнар. аук.-практ. конф. (м. Київ, 27 червня 2019 р.) Київ : ВАІТЕ, 2019. С. 368–375.

53. Яворович Т. До 12 років в'язниці. Рада посилила покарання за колабораціонізм. 2022. URL: <https://suspihne.media/221206-do-12-rokiv-vaznici-rada-posilila-pokarannaza-kolaboracionizm>.

54. ArmyInform. Верховна Рада ухвалила всі необхідні законопроекти для переговорів щодо вступу України до ЄС. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/12/14/verhovna-rada-pryjnyala-usi-neobhidni-zakonoprojekty-dlyaperegovoriv-shhodo-vstupu-ukrayiny-do-yes>.

55. Bonisławska B. Współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego. *Zeszyty Naukowe WSEI seria : Administracja*. 2012. № 1. S. 116.

56. Cotton Blackburn. Kustoff unveil bill to restrict Chinese STEM graduate student visas & thousand talents participants. Press Release. URL: https://www.cotton.senate.gov/?p=press_release&id=1371.

57. Herman A. America's STEM Crisis Threatens Our National Security. *American Affairs*. 2019. III (1). URL: <https://americanaffairsjournal.org/2019/02/americasstem-crisis-threatens-our-national-security>.

58. Koziej S. Polityczno-strategiczne aspekty bezpieczeństwa. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2011/18. II. Warszawa, 2011.

59. PACE Recommendation 1402 (1999) «Control of internal security services in Council of Europe member states», adopted 26.04.1999 (9 sitting). URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/XrefXML2HTMLen.asp?fileid=16689&lang=EN>.

60. The Future of the Security Sector in Ukraine. URL: <https://www.usip.org/sites/default/files/2024-10/future-security-sector-ukraine.pdf>.